

NR. 2 – DECEMBER 2016

grøn hverdag

UDGIVET AF LANDSORGANISATIONEN GRØN HVERDAG

KAN VI KØBE OS TIL EN BÆREDYGTIG FREMTID?

MILJØ- OG ENERGICENTRET I HØJE-TAASTRUP

ØKOLOGI I PRØVERUMMET

KAN GARN OGSÅ VÆRE ØKO?

HØJ HAMP – FRA JORD TIL BØJLE

VILD MED VIN OG VILDE FORANDRINGER

LIVET SOM ERHVERVSVINAVLER – EN BRÆNDENDE KÆRLIGHED

GOTHENBORG – DIN LEVERANDØR TIL ØKOLOGISK JUL

SOLHJULET DANMARKS BEDSTE ØKOLOGISKE SPISEKAMMER

GRØN FAMILIE FESTIVAL OG GRØN KIRKE

DIN HANDLING SKABER FORVANDLING

www.gronhverdag.dk

Tøj, tasker og klude af hamp.
Mere bæredygtigt bliver det ikke

www.renttoej.dk

Fiberfri Isolering med **europert Perlite**

- λ Perlite er en vulkansk sten
- λ Ingen skadelige stoffer
- λ Uorganisk - rådner ikke
- λ Miljøvenlig
- λ Høj isolering

- λ Fornybar ressource
- λ Kan genanvendes
- λ Let at bortskaffe
- λ Kan anvendes overalt i bygningen

europert Perlite – naturens eget produkt

FOR ISOLERING OG FILTRERING

**nordisk
perlite**

Tlf. 48 14 07 22 / Fax 48 14 07 88 • www.perlite.dk

UBEHANDLET

M/LANOLIN

REN ULD

Ammeindlæg, baby-uldsøv, giftfrie lammeskind, finulds-
lanolingarn til undertøj, færdigstrikkede undertrøjer, strik-
kede tæpper i metermål, lanolingarn i changerende farver,
varmt undertøj i uld eller uld/silke ulddyner og -madrasser.

Besøg butikken eller ring efter vareliste
eller se mere om os på vores website.

NATURLIGBEKLÆDNING

V. ANNE BAK, BRAMSLEV BAKKER 12, 9500 HOBRO, 612 612 23
WWW.NATURLIG-BEKLAEDNING.DK
WWW.SHOP.NATURLIG-BEKLAEDNING.DK

Får I jeres budskab ud til
de grønne forbrugere?

Bliv annoncør i Grøn Hverdag

**Grøn
Hverdag**

Harens Hus, Bispebjerg Bakke 8, 2400 København NV

Alt: Jørgen Martinus — Telefon 33 15 33 45

www.gronhverdag.dk

annoncer@gronhverdag.dk

g
greater

Grafisk design

og produktion

greater.dk

Danmarks Grønne Profil

Redaktionen har lyst til at takke alle de producenter, der
sætter alt ind for at forbrugerne kan få sunde og miljøven-
lige varer. Vi skriver om en del af dem, men mange, mange
andre er med til at give Danmark den grønne profil, vi
efterhånden er kendt for. Det er bare så flot!

Ny bank:

Reg.nr. 9860 kontonr. 0000618209 er Grøn Hverdags
konto i Folkesparekassen fra januar 2017

Giv et medlemskab som gave

Bestilles på sekretariatet via telefon eller mail.

Gavemedlemskab koster 250 kr.

Vi sender beviset til giver eller modtager efter ønske, når indbetaling har fundet sted. Vedrørende indbetaling se bagsiden. Angiv navn og adresse på giver og modtager.

Grøn Hverdag

LANDSORGANISATIONEN GRØN HVERDAG

Landsorganisationens formål er at udbrede viden om bæredygtig levevis og ikke mindst om, hvordan denne viden kan omsættes til handling. Organisationen udgiver bladet Grøn Hverdag og har aktiv kontakt til politikere, erhvervsliv og borgere.

Landsorganisationen Grøn Hverdag er medlem af paraplyorganisationen Dansk Folkeoplysnings Samråd, som omfatter 34 landsdækkende folkeoplysende organisationer med hvert sit formål og speciale.

LANDSFORMAND

Jørgen Martinus
Mobil: 28 88 02 52
martinusmail@gmail.com

SEKRETARIAT

Karens Hus, Bispebjerg Bakke 8,
2400 København NV
Telefon: 33 15 33 45
www.gronhverdag.dk
mail@gronhverdag.dk

BLADET GRØN HVERDAG

Udgives af Landsorganisationen Grøn Hverdag. Kommentarer og artikler udtrykker ikke nødvendigvis organisationens holdninger.

Redaktion: Jørgen Martinus og Ilse Friis Madsen

Produktion: greater.dk

Annoncer: Jørgen Martinus
tlf. 33 15 33 45

mail: annoncer@gronhverdag.dk

Oplag: 4.000 stk.

Tryk: Glumsø Bogtrykkeri
ISSN nr. 0909-0150

Abonnent/medlem:

Se bagsiden.

Næste nummer:

Medio marts 2017

Redaktionel deadline:

30. januar 2017

Forsidefoto:

Gothenborg Ænder

Indhold i dette nummer:

6 **BRYAN TRAUM**
Kan vi købe os til en bæredygtig fremtid?

8 **KNUD ANKER IVERSEN**
Miljø- og EnergiCentret i Høje-Taastrup

10 **KATHRINE PALLUND**
Økologi i prøverummet

14 **MARGIT KJELDGAARD**
Høj hamp – fra jord til bøjle

16 **CAMILLA LINDBERG**
Kan garn også være øko?

18 **STINA DUELUND**
Vild med vin og vilde forandringer

20 **BJARNE THOUGAARD**
Livet som erhvervsvinavler

24 **LOUISE MØLGAARD NIELSEN**
Gothenborg – din leverandør til økologisk jul

26 **JOAN LIIN**
Solhjulet Danmarks bedste økologiske spisekammer

28 **ILSE FRIIS MADSEN**
Grøn FamilieFestival og Grøn kirke

Kalender

30

Kontaktpersoner

31

Brug QR-koden til at komme på gronhverdag.dk

Hvordan kommer verden videre?

Her ved årsskiftet, er det tid at gøre status. Endnu et klimatopmøde er afsluttet, COP22 i Marokko. Her blev gjort fremskridt i forlængelse af mødet året før i Frankrig. Mange stater har ratificeret aftalerne fra COP21-mødet i 2015. Desværre kniber det ofte med finansieringen af de store mål. Desuden er de mål, som staterne har forpligtet sig til ikke tilstrækkelige, hvis den globale opvarmning skal holdes under 2 grader C ved udgangen af dette århundrede, og meget længere fra de 1,5 grader, som vurderes at give en bedre margen mod helt katastrofale klimaændringer. De indmeldte mål vil betyde opvarmning på mellem 2,7 og 3,5 grader C. I år ender jordens gennemsnitstemperatur på ca. 1,3 grader C over førindustrielt niveau, så der kan ikke brændes meget kul, olie og gas af, før vi har opbrugt restkvoten. Det er ildevarslende, at den kommende administration i USA vil give brug af kul en renæssance, og at den danske regering ikke vil afvikle udvindingen af fossil energi i Nordsøen og satse på vedvarende energikilder.

Det er positivt at FN har vedtaget nye globale udviklingsmål. Et af dem vedrører klima, og der er 16 andre. De er nærmere beskrevet i det følgende. Grøn Hverdag vil støtte realiseringen af målene. De er helt i tråd med Agenda 21, den globale og tværsektorielle strategi som blev lagt ved slutningen af forrige århundrede og som er grunden til at Grøn Hverdag eksisterer.

Jørgen Martinus

Bæredygtig udvikling i hele verden – ikke utopi, men fælles målsætning!

Sidste år skete det endelig. Ledere fra alle verdens lande satte sig sammen og blev enige om at løse mange af klodens største problemer. Det mundede ud i FN's 17 verdensmål for bæredygtig udvikling.

Det lyder måske som en fantasi, men alle lande i verden deler nu den samme vision om, hvordan vores klode skal se ud i 2030! Forestil dig en verden, hvor vi har **afskaffet fattigdom** og **stoppet sult**. Alle mennesker har adgang til **rent vand og sanitet**, hvilket er med til at **sikre sundhed og trivsel**, og alle børn får en **kvalitetsuddannelse**. Piger og drenge overalt kan udnytte deres personlige potentiale fordi der er **ligestilling mellem kønnene**. Ved hjælp af fornuftige investeringer i **bæredygtig energi** og **industri, innovation og infrastruktur** har vi både skabt **anstændige jobs** og **økonomisk vækst** og **opnået mindre ulighed**. Vi lever i **bæredygtige byer** og **lokalsamfund** og takket være en solid **klimainsats** har vi bremset den globale opvarmning. Både **livet i havet** og **livet på**

land trives igen, fordi vi har sikret **ansvarligt forbrug og produktion**. Sidst men ikke mindst kan alle mennesker leve trygt, fordi **stærke institutioner** sikrer **fred og retfærdighed**. Alt dette har vi opnået, fordi vi arbejder sammen gennem **partnerskaber for handling**.

Vi skal alle – kort sagt – kunne leve et godt liv nu og samtidig give verden videre i ordentlig stand til vores børn. FN har således sat fælles kurs mod en bæredygtig fremtid for alle på planeten Jorden – en langt større udfordring end at lande på månen.

Verdensmål involverer os alle
Verdensmålene er ikke FN's første forsøg på at sætte mål for klodens udvikling. Allerede i 2000 gav alle landes ledere hinanden hånd på at arbejde sammen for en bedre verden. De vedtog otte konkrete mål for, hvordan verden skulle se ud, når vi nåede til 2015. Både med hensyn til at halvere ekstrem fattigdom, få alle børn i skole, sikre rettigheder, bremse dødelige sygdomme, og meget andet.

VERDENSMÅL

for bæredygtig udvikling

Fordi målene havde deadline i 2015, kom de på dansk til at hedde '2015 målene'. I starten mødte 2015 målene udbredt skepsis. Men aftalen blev en milepæl på vejen til at gøre en ende på den globale fattigdom. Ikke alle målene blev 100 procent opfyldt, men der var stor fremgang på de fleste områder. Siden 1990 er andelen af verdens befolkning, der lever i ekstrem fattigdom, faldet med 68 procent. Lige mange drenge og piger starter nu i grundskole, globalt er antallet af nye hiv-smittede faldet med 40 procent siden 2000, og i samme periode er antallet af malaria-dødsfald faldet med 58 procent. Også på de mål, der ikke blev helt opfyldt, har der været betydelige fremskridt. Hvor de tidligere 2015 mål mest omhandlede udviklingslandene, vil de nye verdensmål betyde, at alle lande i verden skal påtage sig et fælles ansvar og indstille sig på at producere,

forbruge og agere bæredygtigt. De nye Verdensmål vil – ligesom deres forgængere – få betydning for milliarder af mennesker. Denne gang skal problemerne med sult, fattigdom og sygdomme ikke kun nedbringes, men i mange tilfælde helt løses.

Behov for nye løsninger

Én ting er at blive enig om så store målsætninger. Noget andet er at gøre dem til virkelighed. Første skridt på vejen er, at verdens befolkning kender til målene. Jo flere der kender til målene, jo flere er med til at sikre, at vores politiske ledere leverer resultater. Og jo flere der kender til de store fremskridt, verden allerede har opnået, og den nye kurs, vi har mulighed for at vælge fremover, jo flere kan bidrage til, at vi i fællesskab når målene.

Det vil kræve helt nye løsninger og partnerskaber på tværs af sektorer, at nå verdensmålene. Ingen politikere, regering, virksomhed eller forening kan klare opgaven alene.

Landsorganisationen Grøn Hverdag ser målene som et meget vigtigt redskab, som vi vil arbejde med på efter bedste evne.

Læs mere om de 17 mål og delmål: <http://verdensbedstenyheder.dk/verdensmaal/>

Kan vi købe os til en bæredygtig fremtid?

Direkte til sagen: Grøn vækst vs. grønt forbrug

De fleste politikere og erhvervsfolk arbejder ud fra det samme gammeldags og fejlagtige udgangspunkt: at vi skal skabe vækst indenfor det nuværende økonomiske system. Nogle få bakker op om "grøn" vækst, men det er en essentiel fejl, at tro at vi kan producere eller købe os til bæredygtighed. Den fundamentale natur af vores eksistens på Jorden er, at vi forbruger af res-

kan erstatte eller håndtere gennem dens naturlige processer. I Danmark forbruger vi ca. 4,5 gange for meget, mens mange folk i Asien og Afrika forbruger for lidt, til at kunne sikre sig et fredeligt, sikkert, sundt, retfærdigt, og modstandsdygtigt liv (1).

Problemerne opstår når vi drømmer om økonomisk vækst gennem grønt forbrug. Ideen om at grøn vækst kan redde verden, er både forældet og forkert. Et grønt forbrug kan

samlede forbrug, men at det samlede forbrug, sættes ned. Dette skal ske på en fair og balanceret måde: mindre forbrug hos os, som forbruger for meget, og øget, ansvarligt forbrug hos dem, som har brug for mere, kombineret med en mere retfærdig adgang til ressourcer på verdensplan.

Mindre konkurrence – mere samarbejde

Der er en ide om, at i en perfekt markedsøkonomi-model vil markedet sørge

beslutninger. Derudover reflekterer produktpriser ikke de reelle (samfunds- og miljømæssige) omkostninger. Selv hvis markedet var perfekt, vil det være for sent at løse vores sociale-, klima- og andre miljøproblemer, hvis vi skal vente på at det globale marked indretter sig.

For at accelerere processen er vi nødt til at gøre op med konkurrence-tankegangen. Vi skal i stedet samarbejde, hjælpe hinanden, dele viden og erfaringer, idéer og

Det er ikke kedeligt at handle mere bæredygtigt. (Foto: Bryan Traum)

Cykler kan også produceres mere miljøvenligt. F.eks. bambuscykler uden epoxy. (Foto: Jennie Kaae Ferrara)

sourcerne omkring os. Vi spiser, bevæger os rundt, går med tøj på og bor i byggede strukturer -vi kan ikke leve uden at "forbruge". Lige meget hvad vi gør, efterlader vi et større eller mindre fodaftryk på vores omgivelser. Problemet er, at vi mennesker på globalt plan, forbruger ca. 1,6 gange flere ressourcer årligt end Kloden

formindske vores fodaftryk og er en absolut forudsætning for at kunne komme tættere på en bæredygtig fremtid, men overforbrug vil stadigvæk føre til øget produktion, med fortsat negativ effekt på klima, miljø og mennesker. Derfor er det en nødvendighed, at det grønne forbrug udgør en stigende andel af det

for, at udbuddet af grønne produkter indretter sig efter stigende eller faldende efterspørgsel. Problemet er dog, at den eksisterende markedsøkonomi ikke er perfekt. Der er bl.a. ikke gennemsigtighed og nem adgang til den nødvendige information, som giver forbrugerne mulighed for at træffe fornuftige grønne

løsninger. Samtidigt er der brug for en stærk indsats på det politiske niveau. Vi er nødt til at bruge vores styrke som forbrugere til at omstille til et grønnere forbrug og bruge vores stemmer som borgere til at kræve handling på politisk plan med udgangspunkt i samarbejde. Der kan ikke være én vinder i den grønne omstilling.

Enten vinder vi alle sammen ellers er vi alle tabere.

Anti-forbruger og butiksejer – en personlig udfordring

Ikke mere "business as usual" Det kan måske virke selvmodsigende; Ja, jeg er butiksejer og lever af at folk køber ting og forbruger, men samtidig råder jeg folk til at forbruge mindre. Hvordan hænger det sammen? Fordi jeg først og fremmest er et menneske. Et menneske med familie, venner og en søn hvis fremtid jeg er bekymret for. Jeg er øko-nørd og anti-forbruger og jeg tror på at der er en anden måde at gøre tingene på. "Business as usual" har skabt en verden ude af balance, en klimakrise og social uretfærdighed. Men vores smukke klode er stadigvæk fuld af potentiale, og min filosofi er derfor "No more business as usual".

I over 30 år har jeg interesseret mig for disse emner. Jeg har læst og arbejdet fagligt med det i de sidste 25 år og jeg arbejder fortsat på at gøre mit fodaftryk mindre. Det er ikke nemt. Jeg oplevede at de produkter der kunne hjælpe mig var svært tilgængelige og dyre. Derfor tog jeg, i 2008, en beslutning om at åbne en butik, som ikke er som de andre. Vi har strenge krav til de produkter vi sælger i butikken. De samme principper gælder vores drift og når jeg er ude at lave konsulentarbejde eller holder workshops og foredrag. Vi dækker et vigtigt og nødvendigt behov når folk skal handle grønt, men derudover fungerer butikken også som et netværk med fagfolk og lægfolk, kunder og samarbejdspartnere,

I dag kan næsten alt findes i en mere miljøvenlig udgave.
(Foto: Bryan Traum)

som har et fælles interesse i at forbruge mindre. Vi samarbejder, hjælper hinanden og deler viden og erfaringer. Alle er velkomne.

Hvad er en ægte grøn forbruger?

Her er mit bud på nogle retningslinjer for grønne forbrugere: Det grønneste forbrug er: **Intet forbrug:** Køb ikke noget medmindre du har et reelt behov for det. Ingen impuls-køb. Ingen unødvendigheder.

Næstbedst er: **Genbrug:** Brug det, som allerede er produceret. Genanvend, reparer, del, byt, lån. Find løsninger, som benytter sig af de ressourcer, som allerede er produceret. Vi svømmer i en overflod af materialer og varer, som er klar til forbrug. Det formindsker produktionen og affaldsmængden, som skal håndteres, samt er økonomisk fornuftigt. Der findes allerede mange grupper og netværk med fokus på at dele, bytte eller reparere det, som vi har i forvejen.

Hvis du skal købe nyt: **Køb kun miljø- og socialt ansvarlige varer og tjenester:** Nye varer skal tage hensyn til miljø og natur (inklusive dyr), forbrugerne, samt

arbejderne og arbejdsforhold gennem hele produktions- og forbrugskæden. Det kræver en forståelse af materialer, certificeringer og produktionsforhold, som kun er tilgængelige hvis producenter og sælgere arbejder gennemsigtigt. Overvej hver eneste ting du skal købe. Tøj, boligindretning, kontorartikler, mad, sæbe; lige meget hvad, er det muligt at finde noget, som er bedre for naturen, dyr og mennesker end det konventionelle.

Husk at bede om hjælp hvis det er svært at finde vej gennem forbrugerjunglen. Spørg til produktionsforhold og materialer. Kræv svar og gennemsigtighed. Vær kritisk. Handl hos dem, som samarbejder, som deler svar, viden og information og som arbejder mod samme mål som dig. Certificeringer og miljømærker er kun så gode, som ens egen forståelse af dem er. De kan bruges vejledende, men man kommer i farezonen hvis man ukritisk køber alene baseret på en enkel certificering. Som forbruger har vi brug for at være i stand til at sammenligne produkter hvad enten de er certificerede eller ej. Gå ikke efter "quick-fix" løsninger – de findes ikke. Gå efter ægte,

tilgængelige, langsigtede og lavpraktiske løsninger.

Er det for sent?

Det er en ordentlig mundfuld at skulle forholde sig til som forbruger og det kan være svært i hverdagen. Jeg fejler selv og jeg har set en del aktivister falde fra undervejs. Man spørger ofte sig selv om det er kampen værd. Jeg er ikke i tvivl: Ja, det er det! Kan vi nå det, eller er det allerede for sent? Det ved jeg ikke, men hvis ikke vi prøver, er det helt sikkert for sent. Vi har mange muligheder for at gøre en forskel, så det er bare om at komme i gang. Alting tæller.

(1) http://awsassets.wwf.dk/panda.org/downloads/wwf_lpr2014_low_res.pdf

Bryan Traum er miljø- og udviklingsgeograf. Siden 2008 har han brugt sin faglighed som indehaver af EcoEgo – Green Living Made Easy. EcoEgo er en fysisk og online grøn livsstilsbutik med fokus på miljøvenlige og etisk-producerede produkter til hjemmet, arbejdspladsen og fritid. Bryan holder oplæg, events og workshops, samt laver konsulentarbejde for virksomheder, skoler og institutioner.

For mere information om materialer, certificeringer, produkter, events mm. kontakt Bryan på:
info@ecoego.dk
www.ecoego.dk
EcoEgo
Nørre Farimagsgade 82
1364 København K

MEC, Miljø- og EnergiCentret i Høje-Taastrup

Miljø-og EnergiCentret er en blandet bolsjebutik, der dog i alle sine aktiviteter (næsten alle) har økologisk bæredygtighed som det gennemgående.

Miljø-og EnergiCentret i Høje-Taastrup (MEC) har eksisteret siden 3. september 1993. Det er en forening og ikke en afdeling af Høje-Taastrup kommune.

Kommunen var anledningen

Når en lille kreds på tre mennesker tog initiativ til dannelsen af foreningen var det på opfordring af kommunen. Ikke fordi kommunen ønskede foreningen, men fordi kommunen – i forbindelse med vedtagelsen af kommuneplanen i 1992 - havde et tema der hed "Bæredygtig udvikling". Denne høring involverede flere borgere i Høje-Taastrup, og der var en pæn interesse. Problemet var imidlertid at denne interesse og de gode ideer ikke udmøntede sig konkret. Det var grunden til at den lille gruppe besluttede

at omsætte de gode tanker til handling. Vi fik mulighed for via den lokale handelsstandsforening at låne et tomt butikslokale hvor vi kunne præsentere bæredygtige løsninger – i første omgang med fokus på vandgenanvendelse og -besparelse. I starten hed initiativet faktisk "Vandets Venner".

Der er løbet meget vand gennem vandhanerne og det bæredygtige vandtema er udbredt til en lang række andre områder der har det bæredygtige som det gennemgående tema: lokal økologisk produktion, markedsdage, indsats for grøn generation i skolerne, fremstød for cykler som transportmidler, bæredygtigt byggeri, vedvarende energi og energibesparelser, hjælp til andre lokale foreningsinitiativer såsom genbrug, bilaug og fødevarefællesskab, det digitale Positive Nyheder m.v.

Stort lokaleforbrug

Foreningen har gennem de mere end 23 år ført en omtumlet tilværelse. I starten

holdt den til i tomme lokaler på Hovedgaden i Taastrup, men da vi for tredje gang i marts 1994 midlertidigt skulle låne et nyt lokale indvilgede kommunen i at ville hjælpe til et lokale der var mere permanent. Fra 1995 gav de os et mindre driftstilskud i forbindelse med at vi kunne etablere os i et tomt butikslokale nær ved Høje Taastrup station. Også her har tilværelsen været omtumlet idet vi her nu bor i det fjerde tomme butikslokale – dog har alle været placeret omkring Høje Taastrup Torv. Vores lokale på Høje Taastrup Boulevard 54 har vi dog – for første gang – egen kontrakt på.

Personaleskift

Også personalemæssigt har tilværelsen været omtumlet. Det lykkedes fra 1997 og fire år frem at have to fuldtidsansatte bevilget primært med midler fra Energistyrelsen og Miljøstyrelsens grønne fond. I forbindelse med VK-regeringens beskæringer på miljø- og energibevillinger, var der i en periode kun

en halvtidsansat. Høje-Taastrup kommune var dog forstående over for vores situation og sikrede med en øget driftsbevilling og lønnede opgaver at der fra 2003 og fremover var basis for 1-2 fuldtidsansatte.

MEC har gennem alle årene været helt afhængig af at der her været frivillige, der godt ville levere arbejdskraft og sikre stedets drift. Derudover har vi lagt hus til folk i samfundstjeneste, i praktik og i job med løntilskud.

I de første år var MECs bevilling et fast diskussionspunkt i forbindelse med kommunens budgetforhandlinger, men da kommunen i 2007 fik borgerligt styre med den konservative Michael Ziegler i spidsen, var også den borgerlige del af byrådet med på, at vi gjorde gavn for de kommunale bevillinger. Siden har et enigt byråd givet os basisbevilling.

Reparation blev et tema

Udover de kommunale bevillinger fik vi i 2002 en sidste bevilling fra Miljøstyrelsen inden den

smækkede låget i. En bevil-
ling fra den grønne jobpulje,
der dannede basis for at
vi kunne komme i gang
med **Reparationsguiden**,
som er en internetbaseret
guide, der synliggør
hvem der reparerer
hvilke ting i Danmark.
Vi havde allerede fra 2001
taget reparation ind som
en stadig mere omfattende
aktivitet. I starten baseret
på frivillige kræfter, men
som tiden gik, fik vi mulig-
hed for at kunne ansætte
mennesker i fleksjobs. Typisk
lidt ældre og erfarne
mennesker, der har en vis
ekspertise m.h.t. at repa-

rere – primært elektroniske
produkter. Således har vi i
dag fem mennesker ansat
på fleksjob og en pensionist
der får sin pension øget
med 4 timers ansættelse.
I alt 13 mennesker er i dag
tilknyttet reparationsværk-
stedet, hvor godt halvdelen
kommer og lægger frivillig
arbejdskraft. De har en
ekspertise og oplever
at det er en spændende
udfordring at finde og
løse fejl i TV, musikanlæg,
kaffemaskiner, støvsugere,
symaskiner, computere mv.
Skønt reparation fylder
meget fysisk og i den
offentlige bevidsthed,

er det dog stadig øvrige
opgaver løst for kommune,
boligselskaber, grønne
frisører, fjernvarmeværk
der fylder hovedparten
af vores økonomi.

Foreningen ledes af en
syv mand stor bestyrelse
(og tre aktive suppleanter)
har et stærkt fokus på at
foreningens aktiviteter ud
over at være miljømæs-
sigst bæredygtige også er
økonomisk bæredygtige.
Indtil videre er det – den
omtumlede tilværelse til
trods – lykkedes, så mon
ikke det fortsætter.

OM MEC

Formål: Arbejde for
bæredygtighed på et
forsvarligt økologisk grundlag
Omsætning: 1.7 mio. kr.
Antal medlemmer: 100
Antal medarbejdere:
25 heraf 13 frivillige
Hjemmeside:
www.mec-ht.dk

Adresse:
Høje Taastrup Boulevard 54,
2630 Taastrup

Åbningstid:
hverdag 9-17, lørdag 10-14

Økologi i prøverummet

Vi har ikke kunnet undgå at lægge mærke til de økologiske fødevarers popularitet - og med god grund: De er bedre for miljøet og for dig som forbruger. Nu har økologien taget skridtet videre til tekstilindustrien, så du kan klæde dig på med både god samvittighed og føle trygheden ved at vide, at din krop og hud slipper for kemikalier og giftstoffer.

Når vi går efter de økologiske varer i supermarkedet og omhyggeligt udvælger vores æbler og gulerødder, så slipper vi for at indtage unødvendig gift. Flere og flere danskere er helt med på, at det er hipt at vælge økologisk, når det handler om det, vi putter i munden, men mange af os kender ikke så meget til, at der også bliver produceret økologisk tøj. Tøj bliver fremstillet dels af "kunstige" syntetiske materialer, dels af bomuld, hør, silke og uld, og for de sidstnævnte er det måden, planterne dyrkes på (og fårene opfostres på!), samt den videre forarbejdning med spinding, vævning og blegning og farvning, som udgør forskellen. Hvor en almindelig bomulds-t-shirt består af bomuld dyrket på giftsprøjtede marker, er økologisk tøj fremstillet i økologiske miljøer uden

brug af pesticider, herbicider og andre giftige kemikalier, og forarbejdningen er også er sket miljøforsvarligt.

Den problematiske bomuld

Al fremstilling af tekstiler påvirker miljøet, især konventionel produktion, men særlig bomuldsprodukter er problematiske. Bomuld bliver i dag hovedsagligt produceret i varme klimaer som Tyrkiet, Kina og

USA, og produktionen stiger år for år, da efterspørgslen er stor. Da vi bruger bomuld til rigtig mange tekstiler, er det nødvendigt at dyrke store mængder, og det skaber miljøproblemer. Da bomuldsplanterne er lette ofre for dyr, insekter, svampe og ukrudt, giftsprøjtes der rigtig meget til bekæmpelse. Disse giftige kemikalier optages i planterne. Bomuld er en meget krævende plante, og

faktisk bliver omkring en fjerdedel af verdens pesticider brugt på netop bomuldsdyrkning. Bomuldsplanten kræver desuden rigtig meget vand, og de mange liter vand optager pesticider og andre kemikalier, som ender i grundvandet og forurener det.

Bomuldsfibrene spindes og væves til stof på fabrikkerne, og det bliver bleget og farvet ved brug af diverse kemiske stoffer, ofte indeholdende giftige tungmetaller, som bliver tilbage i tøj. Udover selve vandingen, er der også brug for rigtig meget vand til både blegningsproces og farveproces, hvor tøj bliver vasket og skyllet flere gange. Størstedelen af i-landenes tekstilproduktion er i vore dage flyttet til u-lande, hvor miljøkravene er næsten ikke eksisterende. Her udgør kemikalierne en ikke ubetydelig fare for bønderne, som sprøjter markerne og tekstilarbejderne, der hver dag arbejder med de giftige stoffer – ofte uden den rigtige beskyttelse. Den direkte kontakt med stofferne kan give skader såsom misdannelser hos nyfødte, lammelser, tab af hukommelse og i værste tilfælde dødsfald.

Hos de økologiske producenter slipper både medarbejdere og planter for

gift og forurening, og det giver både jord, producenter og medarbejdere bedre vilkår samt sikrer os som forbrugere mere miljørigtigt tøj. Desværre er det en omkostningsfuld affære, som i butikkerne kommer til udtryk ved en langt højere pris end konventionelt fremstillet tøj.

Alternativer til bomulden kan være materialer som hør og hamp. Hvor bomuld kun kan vokse i varmere klimaer, hvor der ofte er mangel på vand, kan hør og hamp vokse i mere tempererede klimaer. Hamp er en miljøvenlig plante, som ikke kræver kunstgødning og heller ikke så let bliver angrebet af skadedyr og svamp, og den kan let indgå i et rotations-system med andre afgrøder, hvor jorden skiftevis bliver brugt til dyrkning af hamp, korn og grøntsager. Desværre er tekstiler af hamp og hør noget svære at have med at gøre, for fibre

har en høj stivhed, som for eksempel det bløde bomuld ikke har. Når der heller ikke bliver brugt kemikalier til at skille tøjfibre ad, så kan tøjjet godt fremtræde stift. En mulig løsning er blandings-produkter, hvor man blander materialer og for eksempel kombinerer med bomuld for at gøre tøjjet mere blødt.

Fra mark til butik

Opmærksomheden på problemerne ved fremstilling af tøj er på det seneste vokset støt. Flere store tøjkæder som H&M og Adidas er klar over problemerne og er begyndt at sælge tøj af økologiske tekstiler. Disse produkter er prismæssigt ret dyre. Men akkurat som med økologiske fødevarer, så er mange villige til at betale lidt ekstra. Det er ikke længere en nyhed, når en ny tøjbutik starter op med en økologisk profil, og der findes efterhånden en del – især netbutikker – herhjemme,

hvor forbrugerne kan købe udelukkende økologisk tøj.

Reflux-butikken

En af dem, der har taget skridtet videre og oprettet både fysisk butik og netbutik er Natalia Karpman Trudsø, der er født i Rusland, uddannet kemiker og nu gift og bosat på Bornholm. Her har hun siden 2003 haft sin virksomhed, butikken Reflux, som udbyder økologisk hørtøj efter Natalias eget design. Hun har haft stor succes med sin forretning og sælger sine kollektioner i både ind- og udland. Hovedparten af salget er fra butikken på Bornholm, men foregår også gennem forhandlernetværk og på internettet. "Jeg startede min virksomhed efter et besøg i Rusland i 2002, hvor jeg fik øjnene op for det smukke og enkle, økologiske tøj under et besøg i et stormagasin, der mellem perler og palietter havde en

stand med flot, naturfarvet tøj, der var økologisk", fortæller Natalia Karpman Trudsø og genkalder sig de julelys, hun fik i øjnene for næsten 15 år siden.

Natalia opdagede hurtigt, at processen med at skabe økologisk tøj fra bunden var noget af en udfordring, men hun gav ikke op: "Jeg anvender mest hør i min produktion, og det er ikke et problem at skaffe hør – det er til gengæld svært at skaffe hør, der ikke er forarbejdet med kemikalier. Efterhånden fik jeg de nødvendige samarbejder stablet på benene i Rusland, og nu foregår produktionen af hør på russiske marker, hvorefter tøjjet bliver fremstillet på en fabrik, hvor 70 kvinder er ansat, fortæller Natalia Karpman Trudsø og understreger, at de sociale forhold også spiller en vigtig rolle for hende, så hun har sikret sine medarbejdere en ordentlig

løn, ni måneders barsel og et godt arbejdsmiljø. Natalia Karpman Trudsø går meget op i fremstillingen af tøjet og er flere gange om året i udlandet for at hente inspiration til nye kollektioner og for at dygtiggøre sig selv på produktionsområdet. "Jeg sælger udelukkende økologisk tøj, for i mine øjne er det den eneste rigtige måde at fremstille tøj på. På fabrikken i Rusland gør vi meget ud af det økologiske aspekt. Den hør, vi anvender i produktionen, er behandlet meget skånsomt for at bevare det naturlige indhold af linolie, som giver tøjet en smuk glans. Vi anvender ikke formaldehyd for at gøre garnet glattere og blødere som mange andre producenter gør. Derfor kan den videre forarbejdning ikke foregå på hurtige maskiner, for ujævnheder i hørgarnet vil få maskinerne til at gå i stå. I stedet spinder vi garnet i hånden, og anvender håndstrikkemaskiner, når vi skal strikke tøjet. Vi kan derfor kun fremstille mindre partier, da vores strenge krav til økologien sætter begrænsninger for, hvor meget tøj, vi kan producere", fortæller Natalia Karpman Trudsø, og forklarer, hvor kringlet processen at få helt økologisk tøj er: "Udtrykket økologisk tøj kan hurtigt blive misforstået, for selvom planterne til tøjproduktion er dyrket økologisk, så bliver der ofte brugt skrappe kemikalier senere i processen, når tøjet bliver udsat for blegning og farvning. Der er kun få producenter, der spinder garnet i hånden for at undgå at bruge for eksempel formaldehyd og giftige

farvestoffer og blegemidler", fortsætter hun og sætter dermed fokus på hele processen fra frø til butik. Det økologiske tøj er hjertebarnet for Natalia Karpman Trudsø, og hun har indrettet sin butik, Reflux, i Svaneke på Bornholm med omhu, for hun gør meget ud af, at hendes butik er indbydende, og at tøjet er lækkert både i kvalitet og udseende. "Tøjet er skabt i en minimalistisk stil med rene, skandinaviske linjer. Det har en underspillet skønhed uden at råbe for højt, og så viser det en elegant enkelhed tilsat grafiske mønstre", fortæller butiksindehaveren, der netop nu er igang med at skabe nye, økologiske kollektioner til 2017.

Økologiske fremskridt

Natalia Karpman Trudsø er ikke den eneste, der forstår, at økologisk tøj er fremtiden i et samfund, der kerer sig om miljø og økologi. En under-

søgelse fra Greenpeace 2015 viser, at ti procent af tekstilbranchen har valgt at satse på tøjproduktion uden giftige kemikalier, og flere forbrugere kommer til. I Storbritannien stiger efterspørgslen på alt økologisk, men det er faktisk salget af økologisk tøj, der stiger stærkest med en vækst på 16 procent. Dansk

Mode og Tekstil fortæller, at herhjemme er det især virksomhederne, der viser interesse for økologisk tekstilproduktion. På trods af, at ikke alle danskere er overbevist om at investere i økologisk tøj på næste shoppetur, så er det godt, at virksomhederne tager udfordringen op. Det tager nemlig som regel nogen tid at overbevise forbrugerne om at ændre vaner, akkurat som det også gjorde sig gældende med økologiske fødevarer i sin tid.

CSR og Fairtrade

Et sted, hvor den øgede efterspørgsel på økologisk tøj dog viser sig stærkt herhjemme, er i Føtex, hvor salget af økologisk børnetøj er steget med 50 procent på bare et år. Udviklingen, der tydeligt viser, at mange økologibeviste forældre ikke ønsker at påtvinge deres børn unødvendige kemikalier, har været så stærk, at over 70 procent af den bomuld, der bliver brugt til børnetøj i Føtex er økologisk. At mange virksomheder rører på sig går hånd i hånd med den øgede fokus på CSR (Corporate Social Responsibility), hvor virksomheder bliver belønnet og velanset for at tage et socialt og bæredygtigt ansvar, når de tager hensyn til menneskerettigheder, miljø, klima, arbejdsforhold, sociale vilkår mm. Virksomhederne tænker nu mere over, hvordan de driver deres forretning, og parametre som tillid, troværdighed og hæderlighed spiller en stor rolle i deres filosofi.

"Fairtrade" er efterhånden også et kendt begreb. Fairtrade er en international handelsaftale, hvor bønderne i de fattige lande modtager en fair pris for deres produkter, og det er Fairtrades mål at skabe en grøn og social bæredygtighed. For at benytte Fairtrade mærket må der ikke anvendes giftige sprøjtemidler på markerne, og vand og vandløb skal beskyttes. På den måde spiller CSR, Fairtrade og den økologiske produktion sammen om en sundere og grønnere jordklode.

Økologisk tøj - mærkning

Der er således efterhånden kommet en hel del økologisk tøj på hylderne i Danmark. Når du vil sikre dig, at tøjet nu også er økologisk, kan du kigge efter økologiske certifikater. Det økologiske tøj, du kan købe herhjemme vil altid være certificeret med det internationale GOTS certifikat (Global Organic Textile Standard), og det sikrer dig, at tøjet er helt frit for kemi. For at få GOTS-mærket skal strenge regler overholdes, så du får, hvad du betaler for. Der har været mange forskellige miljømærkninger fra forskellige lande, men GOTS er anerkendt som det førende økologiske mærke i verden, der garanterer en ordentlig tekstilstandard, og at tøjet er kemikaliefrit. En af fordelene ved at bære økologisk tøj er ikke kun den bedre samvittighed og trygheden ved at vide, at du ikke påtvinger din krop tøj rester af giftig kemi, men ofte er for eksempel økologisk bomuld også langt blødere end almindelig bomuld, og så er kvaliteten bedre. Vælger du det økologiske tøj, så er du med til at skåne både dig selv og omverdenen for skadelige stoffer.

Udover GOTS kan du med fordel kigge efter varer, der har enten Svanemærket eller EU-Blomsten. Så du er sikker på, at dine varer er produceret med omtanke for miljøet. Du kender sikkert allerede i hvert fald Svanemærket, for en undersøgelse viser, at 90 procent af danskerne kender dette miljømærke. Svanemærket dækker over en række dagligdags produkter som cremer, shampoo

og sæbe og vaskemidler, men ønsker du at være sikker på at købe økologisk tøj, så er det GOTS-mærket, du skal se efter i fremtiden. Så i et land, hvor vi er godt med på økologi-fronten, og mange allerede vælger økologiske fødevarer, så er det ikke usandsynligt, at vi inden længe også får øjnene op for, at det vi pakker vores kroppe ind i er lige så vigtigt som den mad, vi indtager.

Kend dit miljømærke

Det kan være svært at finde rundt i junglen af forskellige certifikater og mærker. I Danmark kender vi de traditionelle Svanemærket og EU-Blomsten, som sikrer os en miljørigtig produktion og sunde produkter. Begge sørger for, at der anvendes færrest mulig kemikalier i produktionen og at den økologiske produktion fremmes. Der har i tidens løb været en del forskellige økologimærker fra forskellige lande, men fra 2011 anerkendte USA GOTS-mærket (Global Organic Textile Standard) som det eneste økologiske miljømærke på tekstiler i USA. Siden da har mærket bredt sig til hele verden, hvor det nu deler samme høje status. Derfor skal du kigge efter GOTS-mærket, hvis du vil sikre dig, at det tøj, du køber, er økologisk.

Mærket giver dig både en garanti for en miljømæssig og socialt ansvarlig produktion gennem hele tilblivelsesprocessen. GOTS er uafhængig af andre instanser, og for at opnå produkter med GOTS-mærket er der mange forhold, der skal overholdes hos producenten. Der er blandt andet tale om at:

- producenten skal adskille økologiske tekstilfibre fra de konventionelle fibre.
- der er forbud mod at bruge bestemte pesticider og giftige stoffer som tungmetaller, formaldehyd, aromatiske opløsningsmidler og genetisk modificerede partikler.
- blegemidler skal være baseret på ilt, og ingen klorblegning må finde sted
- farvestoffer med kræftfremkaldende forbindelser er forbudt
- PVC, nikkel og krom er ikke tilladt – heller ikke til emballage
- en godkendt miljøpolitik skal indføres, herunder med fokus på spildevand
- arbejdsforhold for de ansatte skal være sikre og hygiejniske
- børnearbejde er forbudt
- mindsteløn skal fastsættes
- for at kunne kalde råmaterialer økologiske kræves pestididfri dyrkning i tre år

Hvad kan du selv gøre

- Køb økologisk, når du kan – både fødevarer og tekstiler
- Har du svært ved at finde en økologisk tøjbutik i dit nærområde, kan du på internettet finde rigtig mange net-butikker, der forhandler økologisk tøj.
- Se efter miljømærkerne, når du køber ind – Svanemærket eller Blomsten ved dagligvarer og GOTS-mærket, når du køber tøj
- Vask altid nyt tøj, før du bruger det, for at fjerne kemikalierester i ikke økologisk tøj. Det gælder både tøj, sengetøj og håndklæder
- Køb tøj uden PVC-tryk, der ofte indeholder ftalater
- Invester i tøj af god kvalitet, for så behøver du ikke købe nyt tøj hele tiden
- Bliver tøjet farveløst og kedeligt at se på, så farv det selv op i stedet for at købe nyt
- Reparer tøjet i stedet for at kassere det.
- Køb gerne tøj i genbrugsbutik eller tag en tur i en vintage-butik. Her findes meget flot tøj, som alle andre heller ikke har i deres klædeskab. Mange genbrugsbutikker har sat mere fokus på mode, så du behøver ikke frygte, at genbrugstøj er forældet.
- Tør dit tøj på tørresnoren, så sparer du miljøet for brug af tørretumbler
- Fyld vaskemaskinen op hver gang og vask på så lav temperatur som muligt. 30 grader er nok de fleste gange, ellers 60, sjældent 90.

MARGIT KJELDGAARD
cand. polit., indehaver af
virksomheden Rent tøj

Høje industrihampeplanter. (foto: Hemporium i Sydafrika)

Hampefibre hænger til tørre og er klar til spinning. (foto: Tanja Kjeldgaard)

Høj hamp – fra jord til bøjle

Vikingerne brugte hamp til tøj, før de og andre handelsrejsende fandt bomuldstøj og silke i de tropiske og subtropiske egne. Nu består ca. halvdelen af vores tøj af bomuld og den anden halvdel af kunstfibre udvundet af olie og det er ikke bæredygtigt. Vi skal tilbage til hamp til tekstil og tøj.

Sundt landbrug

Hampeplanten er meget nøjsom, den behøver ikke kunstgødning selvom den vokser det samme sted i flere år. Hampen bliver meget sjældent angrebet af svamp og skadedyr og ukrudt bliver hurtigt kvalt mellem de høje stængler, som står tæt på markerne; derfor er der ikke grund til at sprøjte med pesticider. Af disse grunde er hampen i praksis økologisk dyrket, og man bruger kun meget sjældent penge på at få den certificeret; det er mere en unødvendig omkostning, end det er en vigtig oplysning til forbrugeren. Hamp kan vokse i tempererede områder og der er især stor produktion i Kina og Europa (Frankrig, Rumænien, Ukraine, Tyskland, osv.). Hamp og hør minder meget om hinanden som fibre til

tøj, men hør har kortere fibre. Hampen bliver 2-4 meter høj, mens hør kun bliver 30-70 cm.; hør kan derfor blive kvalt af ukrudt, hvorfor der bruges pesticider oftere på hørmarker end på hampemarken. Hampen behøver kun 1/5 af den vandmængde bomuld bruger, og det bliver vigtigt efterhånden, som det erkendes, at vand er en begrænset ressource. Det er særligt problematisk at der dyrkes bomuld i områder, hvor folk mangler rent vand og plads til at dyrke fødevarer. I Danmark var det forbudt at dyrke hamp fra 1961 pga. indholdet af cannabinol (THC), det stof man bliver høj af, men siden 1998 har det været tilladt at dyrke hamp med ubetydeligt indhold af THC – kaldet industrihamp i daglig tale. Der dyrkes hamp til isoleringsmateriale og til strøelse i hestestalde. Det er noget bureaukratisk fordi myndighederne skal kontrollere, at det er industrihamp og ikke hamp til rusmiddel eller medicin. Forskellen ligger i indholdet af THC, som næsten ikke findes i industrihamp. Når man dyrker hamp til tekstilfibre består opgaven i at gøre planten høj, for at få lange

fibre som gør stoffet stærkt. Derfor står planterne meget tæt. Når man er ude efter cannabis-olien med det høje THC-indhold klipper man planten ned for at få den til at lave top- og sideskud. Det kan derfor ikke anbefales at putte tøj i piben, når det er udtjent; det kan klippes i småstykker til klude og graves ned i baghaven til sidst, hvor det komposteres.

Fra jord til klædeskab

Når hampen skal høstes følger forarbejdningen, hvor der er to modeller: Man kan lade stænglerne ligge på jorden, som man gjorde i gamle dage, hvorved de går i forrådnelse ved hjælp af regn og dug, kaldet dug-rødning. Efter 2-3 uger, hvor man har vendt bunkerne nogle gange, kan fibrene skilles fra barken og redes med en "søm-kam" lige som man karter uld. Alternativt kan man lægge stænglerne i et stort kar med kemikalier eller enzymer, hvorved processen lettere kan styres. Derefter spindes fibrene til tråde, som evt. bleges med brintoverilte og farves med reaktive farver. Til disse processer skal spildevandet renses. Endelig strikkes trådene til jersey eller

væves til stof. I Kina laves store mængder blandinger med bomuld og evt. elastan, når det skal bruges til undertøj, strømper og børnetøj.

I Danmark er der ikke faciliteter til denne forarbejdning, så det foregår i Kina typisk og det passer godt med de lave lønninger dér, for danskerne er jo blevet forvænt med billigt tøj. Som materiale koster hamp ca. det dobbelte af bomuld og vejer mere pr. m². Nogle undersøgelser viser, at hampefibre virker antibakterielt, hvilket gør dem særligt egnet til strømper, sportstøj, karklude, og lign. Men dette er ikke bekræftet ved undersøgelse på Danmarks Tekniske Universitet. Andre undersøgelser viser, at stof af hamp er UV-beskyttende og leder varme og fugt hurtigt væk fra kroppen. Samtidigt virker hamp varm, når det er koldt, det er den samme egenskab silke har. Hampestof kan føles stift i starten lige som hør, men man kan glæde sig over at støv og skidt ikke så let sætter sig fast. Der sælges ikke meget tøj og tekstil af hamp i Danmark (endnu). Det skyldes nok dels at forbrugerne tænker det er

Aralsøen 1989-2008. Aralsøen i Uzbekistan var i 1960'erne verdens fjerdestørste sø. Især pga. bomuldsdyrkning blev vand i de tilløbende floder ledt ind på markerne, så søen udtørrede og tilbage ligger en saltørken med kemikalier fra kunstgødning og pesticider. (foto: Wikipedia)

Fabrikshal med vævemaskiner i Rumænien.

hårdt/stift og dels at de store tøjimportører satser på billigt tøj af polyester, acryl, nylon, m.v. og fast fashion, dvs. tøjet skal skiftes ud når moden skifter og behøver derfor ikke holde til mere end 3-10 vaske.

Dansk tøj ?

Danmark er en af de helt store tøjeksportører i verden i forhold til landets størrelse. Ca. 6 % af eksporten er tøj og tekstiler, mens svin og svinekød kun udgør 5 %. Danmarks næstrigeste familie, Povlsen, har skabt sin formue fortrinsvis på Bestseller, som har mærkerne Jack and Jones, Only, Vero Moda, m.fl. Denne status som tøjproducent og -eksportør har Danmark fastholdt selvom spinning, vævning og syning er flyttet til Østeuropa i 1980'erne og siden Sydøstasien; kun design og markedsføring foregår stadigvæk i Danmark.

Den danske stat og tekstilbranchen har således fælles interesser i at fortsætte eksporten, hvorfor Erhvervsministeriet og Københavns Kommune har støttet promoveringen af Danish Design og de to årlige

modeuger i København, som tiltrækker mange opkøbere fra resten af Europa og USA. Sammen med de andre lande i Nordisk Råd, arbejder danske designere, forskere og erhvervsfolk på at komme forrest i udviklingen af bæredygtigt tøj. Der er blevet lavet undersøgelser af produktion, muligheder for genbrug af tøj-affald, samt oplysningskampagner overfor forbrugerne.

I Norge og Sverige er man nået temmelig langt med at gøre de offentlige indkøb både mere miljørigtige og etisk forsvarlige i forhold til arbejdernes arbejds- og livsvilkår i landene i Syd. Det offentlige forbrug af uniformer, sengetøj, køkken-tekstil, m.v. er stort og derfor er det lettere for regionerne og kommunerne at stille krav til producenterne om miljøhensyn og hensyn til menneskers løn- og arbejdsforhold – samt at kontrollere at de opfyldes - end det er for den enkelte forbruger, som famler rundt mellem mærker og producenteres hensigter om bæredygtighed og socialt ansvar.

Hamp - Nordens bomuld

Sidste store offentligt støttede projekt handler om hamp. Formålet er at (gen) skabe industriarbejdspladser i Danmark og at se om hampen kan danne grundlag for en bæredygtig udvikling af Danish Design. Det har i givet fald lange udsigter, for der mangler også maskiner til forarbejdningen og det hele kræver store investeringer.

Men det ser faktisk allerede nu ud til at man kan optimere forarbejdningen af hamp så CO₂-udslip bliver betydeligt mindre end for bomuld. Desværre bliver tøjet meget dyrt, hvis det skal sys i Danmark, så det kommer til at kræve en hel del oplysning og markedsføring for at overbevise forbrugerne om at tøjet kan være både blødt, slidstærkt og smart samtidigt, så det også kan sælges. Indtil videre må man nøjes med importeret hampetøj, som kan købes hos enkelte danske netbutikker, hvis man vil iklæde sig tøj af hamp – som uden diskussion er den mest bæredygtige tekstilfiber.

Danskerne importerer 16 kg tøj pr. år pr. indbygger. Under 10 % af det kasserede tøj genbruges (Nordisk Råd , www.nordic.org) Bomuld fylder ca. 5 % af den dyrkede jord, men bruger 25 % af alle insekticider (sprøjtegift mod insekter).

Fibre pr. hektar: hamp 1.200-2.000 kg, bomuld 300-1.100 kg
Vandforbrug pr. kg fibre: Hamp 4.000-8.000 liter, bomuld 20.000-40.000 liter. ("Eco-chic: The fashion paradox" af Sandy Black, 2008)

Hampeplanten er nærende for jorden og derfor må den dyrkes på marker i braklægningsperioder, hvorimod bomulden udpiner jorden. Hamp har desuden en større trækstyrke, og dermed kan der bruges mindre hamp til at opnå den samme styrke i metervaren sammenlignet med bomuld. Hamp har en højere vådstyrke end bomuld, hvilket er en fordel ved vask og pleje gennem hele produktets livscyklus. Kilde: "Lokal hampeproduktion til tekstil anvendelse" af bl.a. Danmarks Tekniske Universitet 2016, <http://ldcluster.com/wp-content/uploads/2016/03/Lokal-Hampproduktion-1.pdf> Man kan dyrke bomuld til en T-shirt på 5 m² jord, som ellers ville give ca. 15 kg ris <http://designprocessen.dk/baeredygtigt/tekstil/distribution/>

Prisen på tøj i Storbritannien er halveret fra 1995 og 2014. Verdens produktion af tøj er fordoblet siden 2000. Det anslås, at antallet af stykker tøj nu er oppe på 100 mia.,

Kan garn også være øko?

Bomuldsgarn i klare farver lever op i vintermørket.

Ja, det kan det heldigvis, og ligesom med fødevarer bliver både interessen for og udvalget af økologisk garn større. Og det er jo rigtig godt for alle os der er bidt af gal strikker (eller hækler) og som samtidig gerne vil være med til at passe på den natur, som vi alle sammen skal leve af.

Men det er stadig ikke helt let at finde frem til det økologiske garn, og ofte har producenterne eller den lokale garnbutik kun en enkelt eller to garntyper med økologiske fibre på hylden, som ikke nødvendigvis har den kvalitet man leder efter. Jeg manglede et sted, hvor man kunne få økologisk garn af god kvalitet, og hvor der var noget at vælge imellem. Så måtte jeg jo starte sådan en biks selv, og det kastede jeg mig så ud i for et par år siden, hvor webshoppen Naturstrik blev til. Men som mange forhandlere af økologiske produkter ved, så er det svært at leve af

udelukkende, så indtil videre er det stadig et hobbyprojekt drevet af interesse og passion, og ikke en levevej.

Hvad betyder det, at garnet er økologisk?

Økologisk garn er lavet af uld fra økologiske dyr (f.eks. får) eller af plantefibre (f.eks. bomuld), som er dyrket økologisk. Det betyder for det første, at der ikke er rester af pesticider i råmaterialet, som garnet er fremstillet af, sådan som der kan være i konventionelt dyrkede fibre. Og så betyder det frem for alt, at dyrkningen af fibre ikke har belastet miljøet med brug af pesticider og kunstgødning. Nogle garner er lavet af blandinger af økologiske og konventionelle fibre, og vil man have den helt rene vare, må man derfor ofte nærlæse på garnet eller måske endda kontakte producenten, da det som regel langt fra er al information der er at finde på banderolen.

Når det gælder uld, undgår de økologiske får desuden den såkaldte sheep dipping, som i store træk går ud på at lade dyrene svømme gennem et bassin eller spraye dem med en kraftig pesticid-opløsning, oftest organofosfater, for at undgå utøj i pelsen. I visse tilfælde kan sheep dipping med bestemte stoffer også bruges på økologiske får, men i langt mindre omfang end hos konventionelle fårehold. I flere lande har sheep dipping indtil for få årtier siden været påkrævet ved lov for fåreavlere for at undgå spredning af sygdomme og parasitter, og det var kradse midler der blev taget i brug, blandt andet arsenik og DDT. I New Zealand findes ca. 50.000 sheep dip sites og mange nedlagte sheep dipping anlæg er stadig så forurenede, at mennesker (især børn) kan blive syge af at opholde sig eller bo på jorden, og forureningen af grundvand under anlæggene er stadig stigende flere

årtier senere (1). I dag bruges der andre kemiske stoffer og metoder som mindsker spild og forurening ved processen, men sheep dipping er stadig en kilde til udledning af pesticider til vandmiljø og grundvand, og de anvendte stoffer kan føre til skader og sygdomme hos mennesker (og får formentlig).

Økologi er også dyrevelfærd

Når det gælder animalske fibre, altså uld, er der også andre hensyn end miljøet at tage højde for, for økologi handler også om dyrevelfærd. Økologiske dyr skal fodres med økologisk foder, og der er strengere regler for brug af medicin, men der er også højere krav til dyrenes velfærd end hos konventionelle dyr. Det betyder blandt andet at økologiske dyr kommer på græs om sommeren og har bedre mulighed for at udfolde deres naturlige adfærd. Unger skal blive længere sammen med deres mor,

Sjal med bølgemønster i blød økologisk uld.

Pulsvarmere i økologisk uld og nældefibre.

og dyrene skal have plads til bevægelse og blødt underlag i stalden om vinteren. Disse regler gælder for økologiske dyrehold, uanset om dyrene skal levere uld eller fødevarer.

Fra fiber til garn

Forarbejdning af garn og tekstiler er ofte en miljøbelastende proces, hvor der anvendes miljø- og sundhedsskadelige kemikalier. På Miljøstyrelsens hjemmeside (2) kan man for eksempel læse, at der bruges et halvt til et helt kilo kemikalier til fremstillingen af en t-shirt. Hertil kommer, at der ofte bruges store mængder vand til farvning og fremstilling af garn og tekstiler. Så selv om råmaterialet, altså uld eller plantefibre, er dyrket økologisk, kan forarbejdning eller farvning stadig være miljøbelastende. Man bør derfor også se på, hvordan produktet er fremstillet. Her kan mærkninger som GOTS, Svanemærket, EU-blomsten eller Oeko-tex være en god hjælp. Især GOTS mærket

garanterer at både dyrkning af økologisk råmateriale, forarbejdning, farvning samt arbejdsforhold under processen er i orden, men endnu er der dog ikke så meget GOTS certificeret garn at finde på markedet.

Men kradser det ikke?

En del kunder spørger til, om økologisk uld ikke er sådan noget, der kradser meget. Og det er det bestemt ikke. Økologisk uldgarn kan være ligeså blødt som eller blødere end det konventionelle, så der er ingen grund til at gå uden om det, selv om man hører til dem med sart hud. Og vil man have det ultrablødt, men stadig varmt, findes der også økologisk alpaka garn. Ulden fra det lille lamalignende dyr fra Sydamerika er kendetegnet ved at føles blødere end fåreuld og isolerer endnu bedre. Samtidig er der ikke lanolin i alpakauld, så er man en af dem, der reagerer på lanolinen, er alpaka et godt alternativ.

Nogle typer af økologisk garn er ikke farvet og findes dermed kun i materialets naturlige farver, men mange typer af økologisk garn kommer i alle regnbuens farver, så man behøver ikke nødvendigvis at holde sig til gråt og hvidt, selvom det er økologisk.

Og så er der jo prisen

Ja, økologisk garn er som regel lidt dyrere, da det er vanskeligere at fremstille, men som med alle andre økologiske varer skal man jo huske på, at man betaler for et rent produkt og for at beskytte vores allesammens natur. Og sammenligner man med konventionelt garn af samme kvalitet, er forskellen ikke markant. Det kan sagtens lade sig gøre at finde lækkert økologisk garn til overkommelige priser. Og gør man så prisen op i de mange timer, man tilbringer med garnet i hænderne, så er det efter min mening altid værd at betale lidt ekstra for et lækkert kvalitetsprodukt.

Om Naturstrik

Naturstrik er en webshop, der forhandler et udvalg af økologisk garn i god kvalitet, herunder GOTS certificeret garn, samt strikkepinde og hæklenåle i bæredygtige materialer.

Naturstrik sælger desuden opskrifter og garn til indehaver Camilla Lindbergs egne strikkedesigns.

Besøg Naturstrik på www.naturstrik.dk

Du er også altid velkommen til at henvende dig via hjemmesiden, hvis du har spørgsmål til Naturstriks varer eller opskrifter.

(1) <http://www.mfe.govt.nz/publications/hazards-land/html/2-characteristics-sheep-dip-contamination>

(2) <http://mst.dk/borger/kemikalier-i-hverdagen/kampagne-kemikalier-i-toejet/>

Vild med vin og vilde forandringer

En beretning om en lille økologisk vinimport og drømmen om livet på landet

Starten på det hele

Godsets Vin er en lille vinimport, der i snart 30 år har importeret økologiske og biodynamiske kvalitetsvine fra små vinavlere i Europa. Vinene sælges til private uden fordyrende mellemlid. Virksomheden startede på baggrund af en grundlæggende dedikation til økologi, et tilfældigt møde med en økologisk vinavler på en studietur. Med tiden voksede passionen for økologisk vin hos den tidligere ejer Troels Østergaard og hans hustru Karen – samtidig med, ønskede flere venner og bekendte også at købe de hjemtagne vine, og derfor blev beslutningen om at etablere Godsets Vin taget i 1988.

Sådan udvælges vinen

Alle de nuværende vine, der udgør Godsets Vins varesortiment, er sirligt håndplukket af Troels og Karen, der i årenes løb har rejst en del rundt i de europæiske vinområder for at udvælge netop de vine af høj kvalitet, der faldt i deres smag. Det er blevet vægtet højt, at hver vinavler er besøgt personligt

både for at smage – og snage i produktionen og på den måde sikre sig at hele produktionen fra jord til bord er sket efter en tilfredsstillende og samvittighedsfuld økologisk standard, som Godsets Vin kan stå inde for. Trods al officiel kontrol er det altid bedre at kende menneskene bag vinene og selv at have set, hvad de laver. På den måde kan man bedre stå inde for at vinen er skabt med mindst mulig miljøforurening.

'Godset'

Den 1. september i år overtog min bror, mand og

jeg Godsets Vin fra Troels – det var ikke noget, der til at starte med lå i kortene. Men det hele kom i stand efter flere møder med Troels og Karen i en helt anden forbindelse. Vi havde nemlig købt 'Godset' – stedet der lægger navn til vinvirksomheden og som i 38 år har udgjort Troels og Karens hjem – og som nu udgør vores. Godset skal forstås med glimt i øjet – da det er et lille husmandssted med 7 tønder land, beliggende i Odsherred – med en økologisk normansgran-plantage og små økologisk marker.

Nye muligheder

Efter flere møder og samtaler tilbød Troels os at overtage Godsets Vin samtidig med overtagelse af "Godset". Vi var til at starte med lidt betænkelige – da vi hverken er garvede vinkendere eller forretningsfolk. Men efter at have smagt flere af vinene og hørt om filosofien bag virksomheden, følte vi os mere trygge – vinene smagte fantastisk og Godsets Vins målsætning om at indtænke de økologiske principper i alle led fra jord til bord, matchede netop de tanker vi er flyttet på landet med. Så min mand og jeg indgik partnerskab med min bror – og sammen overtog vi Godsets Vin den 1. september i år.

Udfordringer vs. idealer

Vi har allerede haft udfordringer med og taget mange snakke om, hvordan vi sikrer, at vi hele tiden driver virksomheden med de økologiske principper for øje. Hvor kan man tillade sig at hente vin fra? Italien, Spanien, Frankrig er langt væk – men dog alligevel

Den nye ejertrio Stina, Niels og Jesper

Det lille husmandssted 'Godset' med ca. 4 hektar jord til

tættere på end de oversøiske lande. Hvordan minimerer vi emballagen samtidig med at vinen skal fragtes sikkert afsted? Hvordan kan fragten gøres mere bæredygtig? Hele tiden dukker der spørgsmål op, der skal tages stilling til når man ønsker at drive sin virksomhed samvittighedsfuldt i forhold til miljø, ressourcer og kunderne. Vores ambition er på sigt at finde bæredygtige løsninger i alle led samtidig med at priserne er konkurrencedygtige. En primær målsætning er jo, at vores kunder skal kunne købe økologiske kvalitetsvine til rimelige priser.

Fra stenbro til jordbrug

Som tidligere nævnt var det lidt ad omveje vi endte i vinbranchen. Min mand, datter og jeg forlod byen og flyttede på landet. Vores tanker bag at skifte en lejlighed på Vesterbro i København ud med en lille bondegård i Odsherred var, at opsøge det naturlige hvad angår livsstil, få taget tempoet ud af vores hverdag, få skabt en mere direkte kontakt til jorden og den

sunde mad den kan hjælpe os med at frembringe.

Vi har begge holdt meget af at bo i byen og har i mange år brugt den aktivt – men de senere år har vi begge mærket en længsel mod noget andet, noget der til at starte med var svært at definere, men som efterhånden blev mere tydeligt for os – da vi begyndte at søge væk fra byen, så snart vi fik mulighed for det og tilbringe de fleste af vores weekender og fridage i sommerhus.

Det drømmer vi om

Fremtidsdrømmen er med tiden at minimere vores forbrug og producere et overskud af økologiske produkter, der kan afsættes, - og på sigt blive mindre afhængige af den månedlige indkomst og på den måde frigøre mere tid til at være familie og dyrke naturen, udelivet og daglige sysler. Og der er ingen tvivl om, at det for os er nemmere at minimere vores forbrug på landet end i byen, hvor vi dagligt befandt os midt i storbyens mange fristelser.

Lidt mere om 'Godset'

'Godset' som er vores nye hjem, er skabt med tanke for den natur der omgiver os, miljøet og de ressourcer der er til rådighed, el og varme produceres ved hjælp af egen vindmølle, solcelleanlæg, jordvarme og masseovn. Derudover er toilettet ikke tilsluttet vand – men er et muldtoilet. Alt sammen tiltag der talte lige ind i vores vision for vores fremtid som familie og som sammen med de utroligt smukke omgivelser gjorde, at vi faldt pladask for vores nuværende hjem allerede første gang vi så det. Men som med vinen, er et jordbrug også nyt for os, så vi er med stort set alt, hvad der vedrører Godset i en læringsproces, som vi hilser velkommen.

Lidt mere om vin

Det hele har været noget af en omvæltning – at flytte fra by til land og pludselig drive virksomhed - og indenfor et felt, vi først sådan rigtigt skal til at udforske. Vi har allerede besøgt vores første økologiske vinavlere på en ferietur til Spanien og vi glæder os til på

sigt at udvide vinsortimentet med flere vine, nøje udvalgt af os. Hvem ved – måske kommer der også andre varer på hylderne med tiden.

Godsets Vin er en lille vinimport, der sælger økologiske og biodynamiske vine til private

Godsets vin har importeret økologiske og biodynamiske vine siden 1988

Vinene der sælges kommer fra små vinavlere i Europa

Vinene kommer fra Tyskland, Italien, Frankrig, Spanien og Portugal

Lige nu er der 24 forskellige vine i sortimentet fordelt på rødvin, hvidvin, dessertvin, champagne og portvin.

Find webshoppen på www.godsetsvin.dk

Om os

Niels (45 år) har forladt jobbet på en cafe for stofmisbrugere i København for at vie sig til livet som landmand. Stina (39 år) arbejder stadig i København som projektleder og pendler derfor fra Odsherred til København

Jesper (37 år) er uddannet ingeniør og er netop på vej til at flytte tilbage til København efter en udstationering i Belgien

Niels og Stina har datteren Mona Bo på 2,5 år

Livet som erhvervsvinavler – en brændende kærlighed

Om livet som pioner-erhvervsvinavler på den hårde og lærerige måde. Når man brænder for noget, så skal det udleveres, og det besluttede jeg mig for i 1999. Her følger en kort fortælling om tiden, der er gået siden da for mig med vin.

Min interesse for vin begyndte da jeg flyttede hjemmefra på et kollegieværelse. Her havde jeg en vinballon stående med et såkaldt tre-ugers vinsæt fra Matas. Det var trangt på de 24 m², jeg rådede over, så når vinen skulle tappes om for at fjerne bundfald, var det over i ca. 30 flasker og så tilbage på ballonen. Vinen blev drukket men ikke altid helt færdig, men hvad betød det. Vennerne og jeg hyggede os.

Allervigtigst: Det var billigt!

Jeg fik en kæreste, hvis far lavede vin af alverdens frugt

Så begynder vinhøsten. Druerne plukkes i små spande og samles op på en trailer i store spande som så køres ind i vineriet til forarbejdning.

og bær. Det var spændene synes jeg. Jeg fik mig en lille lejlighed, hvor jeg indrettede et værelse til at lave vin i. Fik mere udstyr og så begyndte jeg også at lave vin af æbler, rabarber, jordbær osv. Tiden gik. Jeg fik hus og bedre plads til at lave vin.

Min første vingård

Min farfar var gammel gartner og brugte kun sin jord til græsplæne. Jeg fik overtalt ham til, at jeg kunne anlægge en lille vinmark med 50 til 75 planter. Jeg var meget spændt på, om jeg fik lov, for han var blå kors mand.

Men jeg fik lov og dyrkede vin hos ham i ca. 10 år. Stedet og druesorterne var ikke det optimale, men håndværket med at passe vinen og lave vin af druerne blev langsomt lært med de simple hjælpemidler, jeg nu havde til rådighed. Vennerne hjalp til med at plukke, omstikke og smage den færdige vin bagefter. Jeg havde også rigtig mange dejlige hyggestunder med min farfar. Han fulgte vinprojektet med stor interesse men fik aldrig smagt vinen. I 1999 blev det så alvor.

Start på bar mark

Jeg solgte mit hus og min kæreste sin lejlighed, men vi fandt ikke straks et sted, der var egnet som vinmark. Langt om længe fandt vi et passende sted i Gislinge lidt uden for Holbæk. Men inden vi kunne overtage det havde vi et halvt år som hjemløse. Vi boede i mine forældres sommerhus og et lejet sommerhus

Skilt Vinperlen

Pakkede flasker

den sidste tid inden vi kunne flytte til vores nye hjem den 14-10-1999. Min elskede farfar nåede at se stedet inden han døde som 92-årig. Jeg husker tydeligt hans ord, at jeg havde fået meget for pengene. Der var 4 hektar bar mark.

Så startede et helt ny liv for min kone og mig. Der var mange ting at vænne sig til, når man sådan lige kom fra København. Her var meget stille og mørkt. Vi gik til den med en stor arbejdsindsats. Der skulle plantes læhegn. Det fik vi nogen til. Vi købte en lille traktor og nåede at plante 100 gamle vinstokke og en bøgehæk omkring huset, ca. 700 planter. Det var lige pludseligt store forhold at bo og arbejde under. Det var mærkeligt, sådan bare at kunne køre bilen ind i sin have og vende på en gårdsplads.

Plantning af vin

År 2000 blev 2000 unge planter sat i jorden. Planterne blev sat i jorden ved at grave et hul ca. en halv meter dybt, sætte planten ned, vande og så jord på igen og videre til næste plante. Siden 2002 har Vinperlens marker har været omlagt til 100 % økologisk drift. Der var rigeligt at se til. 500 stolper blev banket i jorden med håndværktøj. Der blev trukket wire ud mellem stolperne. Ca. 11 km for at gøre de to første vinmarker færdige. Den tredje vinmark kom til året efter. Den var noget større end de to andre tilsammen. Denne vinmark fik stålspæle for erfaringer fra andre avlere viste, at træspæle ikke ville holde i ret mange år. Dem fik jeg også banket i selv. Det tog en hel påskeferie at få dem i jorden. I dag, ca. 15 år senere mangler jeg stadig at trække 15 km wire. Tiden går, og lige

pludselig har man 117 andre ting, der er mere vigtige.

Hønsehold

Før jeg fik min vingård, havde jeg en halv snes høns, som lagde æg til os. Men nu var der jo plads til mange høns så jeg startede med 30. I dag har vi mellem 80 og 100 høner. Hønsehuset er indrettet i en campingvogn, som jeg flytter rundt i vinmarken. Hønsene æder ukrudt og insekter under vinstokkene og gøder jorden.

Dræning

En af vores store udfordringer har været dræning. Rødderne fra træerne i læhegnene voksede ned i og gennem drænrørene. Det har kostet mig mange penge at finde drænrørene, som jeg ikke vidste hvor lå under den gamle mark. Fælde læhegnet der hvor rødderne gik igennem, grave ned, lave en brønd og lægge seks meter nye tætte

rør ned til hver side. Nu tror jeg vi er ved at være i gennem det hele på vinmarken.

Vineriet

På ejendommen er en stor muret hal på 250 m² med to mindre rum bagest. I det ene af dem har jeg indrettet vinrummet. Der skulle lægges rør til vand og afløb ind, loftet skulle renoveres og der skulle fliser på gulvet. Jeg havde aldrig prøvet den slags før, men med god hjælp fra venner og naboer lykkedes det.

Drift og udvikling

Som vinavler med familie og job er der altid rigeligt at se til, men jeg kan lide det. Vintermånederne går med at beskære de ca. 3000 planter, og når vejret ikke er til det, er der altid noget at lave i vinrummet. Jeg har plads til 6000 liter vin på ståltanke, som er fordelt på tanke fra 200 l og op til 600 l.

Vinballoner med vin for eksterne kunder og forsøgsvine.

Oversvømmet vinmark på grund af stoppet dræn.

Jeg har en del 25 l glas- og plastbeholdere til forsøg og 10 - 15 private som dyrker lidt druer eller anden frugt de gerne vil have vin af. Som noget nyt er jeg begyndt at lave mousserende vine. Det er faktisk rigtig spændende at prøve kræfter med, men også en lang proces i forhold til en rødvin eller en hvidvin.

Brusevin

Jeg tror at Danmark kunne blive et rigtig godt mousserende vinland på sigt. Der er bare ikke så mange der rigtig ved noget om mousserende vine andet at de skal have en nytårssaften. Fremgangsmåden med at lave en mousserende vin er i grove træk først at lave en vin og derefter tilsætte den sukker og ny gær og tappe den på champagneflasker og så sætte en kapsel på. I løbet af ca. 2 uger dannes der 4 til 5 atmosfærers tryk i flasken.

Flaskerne lægges derefter til lagring koldt i op til et år, inden de sættes i stativer med flaskehalsen nedad, så alt bundfaldet kommer ned i flaskehalsen. Det tager ca. fire uger, hvor flaskerne drejes en lille smule ca. to gange dagligt. Så er de klar til at få skudt bundfaldet ud. Det gøres ved at vinen i flaskehalsen fryses, så flasken kan vendes med halsen opad, uden at bundfaldet kommer ned i vinen. Så er den faktisk færdig, med mindre der skal tilsættes lidt ekstra sukker for at gøre vinen sødere.

Rødvin

Klaserne afstilles og druerne massegærer i ca. en uge. Så presses skallerne fra og vinen kommer på tanke for at gære færdig. Efter nogle måneder kommer vinen på egefade og jeg har eksperimentet med fadlagring helt op til fire og et halvt år. Det betyder

rigtigt meget for vinens modning og smag.

Frugtvin

En af vores meget populære frugtvine kom til ved et forsøg. Vinen heder Ettena. Navnet kommer fra min kone, som vi har stavet bagfra. Vinen er lavet på æbler, figer, og rosiner. Efter gæringen er overstået lagrer vinen på egefade i mindst et år hvorefter den er klar til at komme på flasker. Jeg har lavet forskellige frugtvine for at udnytte vinrummet mest muligt for eller var det kun en meget kort tid at der var brug for det. Men sådan er det ikke i dag. Her er altid noget at se til. Der skal laves etiketter, som jeg selv hygger mig med, men det er så knapt så hyggeligt at sætte dem på. Men jeg får slappet af med det og tankerne får frit løb til at tænke over nye tiltag. Det næste projekt er at lave vindrukerneolie. Problemet

her er at det er ikke så nemt at få adskilt skaller og kerner men det lykkes nok også efter nogle års forsøg.

Erfaring

Med den viden jeg har i dag, var jeg nok ikke gået i gang med at producere vin. Da jeg startede, var vi tre-fire avlere i Danmark, så der var ikke mange at spørge til råds. Jeg har lært faget på den hårde måde med mange begynderfejl. Jeg forstår ganske udmærket, hvis der er nogen, der brænder for at blive vinavlere. De skal bare se at komme i gang.

Kursus

Derfor har jeg lavet et endagskursus, der gennemgår alle de ting, som det er værd at vide noget om. På den måde har jeg nok skræmt nogen fra at blive vinavler eller fået dem til at starte mindre projekter end de først havde tænkt sig. De

Her ligger vinen på franske egefade, der rummer 225 liter.

En lille samling af nogle af vore produkter

kursister, jeg har undervist, er blevet godt rustet til at tage imod udfordringerne, der uvægerligt vil dukke op, så de ikke kommer som en overraskelse. Med tiden er papirarbejdet ikke blevet mindre men mere digitaliseret.

Kontrol

Jeg tror ikke, at der er nogen anden fødevarer end vin, der er så reguleret. Myndighedskontrollen er meget omfattende, tit er kontrollanterne flinke og meget hjælpsomme, andre gange utroligt nidkære. Jeg undrer mig over hvad EU og vores system skal bruge alle de oplysninger til. Blandt andet kan jeg nævne, at det er ikke alle druesorter, der må laves vin af. Vi skal oplyse, hvor mange planter vi har, og på hvor mange m², hvor meget vi forventer at høste, og hvad vi har høstet af vin, om det skal bruges til

rødvin, hvidvin, rosé, mousserende vin eller saft osv.

Det går der meget tid med, og det bliver ikke nemmere, når vi kommer ind i vinrummet og begynder at lave vin. Alle ingredienser, jeg køber, skal der føres regnskab med. F. eks. har det sukker, jeg bruger sin egen konto. Den hæver jeg fra, når jeg skal bruge sukker og skriver mængde, dato og til hvilke vine, det er brugt i vinjournalen. Når man så har gang i 20 vine i løbet af nogle få uger, er det meget, der skal tastes og huskes, at det nu også er gjort. Jeg kan tilføje, at afgiften for vin mellem 5 og 15 % alkohol fra 2005 er steget fra 6,14 til nu 11,61 kr. pr liter og stiger til 12,25 i 2018. For mousserende vine skal der lægges 3-4 kr. oven i den normale afgift og endelig betales 25 % moms af det også.

Jeg vil slutte af med en liste med mine produkter, og jeg håber, at nogen af læserne får lyst til at smage på disse og måske en dag selv blive vinavlere.

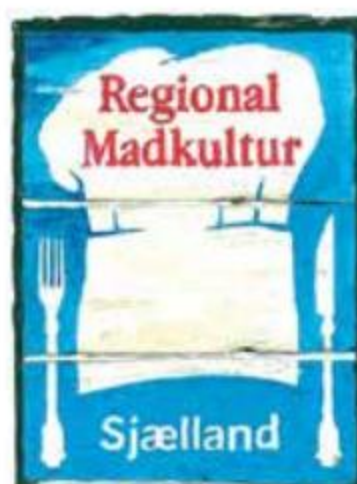
Vine:

Rødvin,
Hvidvin,
Rosévin,
Rosé mousserende

Frugtvine:

Ettena (dessert vin)
Guldlok (dessert vin)
Mjød (vin lavet på honning)
Birkevin
Æble mousserende vin

Den årlige produktion af vin er ca. 4000 liter

Diverse:

Vindruesaft
Vinsalt
Vingrene flis til røgning af sild, makrel og rygeost. (Giver også god smag til en bøf under grillen)
Æg, 18 - 20 000 pr. år.

Jeg er medlem af Økologisk Landsforening, Foreningen af Danske Vinavlere og Regional Madkultur Sjælland. Jeg har i 10 år siddet i Regional Madkulturs bestyrelse.

Viljen til at ville giver evnerne til at kunne

God jul til jer alle.

**Vinperlen v/ Bjarne Thougard Kristensen
Lundemarken 19
4532 Gislinge
Tlf. 5941 1000 & 2066 0116
www.vinperlen.dk
bjarne@vinperlen.dk**

Gothenborg – din leverandør til økologisk jul

Lone Hedegaard var sygeplejerske, men købte i 1992 det nedlagte landbrug Gothenborg sammen med sin mand Lars Hedegaard. Lone begyndte at eksperimentere med at opdrætte økologiske kyllinger, som på det tidspunkt var helt unikt. I dag er der kommet mere fjerkræ på markerne, og Gothenborg opdrætter nu både økologiske ænder, gæs, kalkuner og kyllinger.

Dyr skal opdrættes i naturen, hvor de hører til. Med en drøm om at kunne give danskerne muligheden for at vælge økologi til middagsbordet, startede Lone og Lars Hedegaard produktionen af økologisk fjerkræ på Gothenborg. Her opdrættes kyllinger, kalkuner, gæs og ænder under hensyntagen til deres naturlige adfærd og årscyklus. Dyrene kommer på græs i løbet af foråret og går udenfor på markerne, imens græsset er i vækst. Her skraber de i jorden og spiser sig mætte i økologisk kløvergræs på markerne omkring Gothenborg - det

mener vi er sund fornuft og god dyrevelfærd.

Folk vil have økologisk fjerkræ til jul

Efterspørgslen efter økologisk fjerkræ er steget eksplosivt, og i dag opdrætter vi 1.200 kalkuner, 1.500 gæs, 10.000 kyllinger og 10.000 ænder på gården. Særlig op mod jul vil folk gerne have "ærlige" og "gode" råvarer, og vi mærker derfor altid en stor efterspørgsel på Gothenborg-fjerkræ op til højtiden.

I gårdbutikken kommer mange forbi i løbet af november og december. Her kan man klare sine juleindkøb, nyde den hyggelige atmosfære eller hente sit julefjerkræ. De sidste år har flere og flere foretaget juleindkøbene på Gothenborgs webshop. Her kan man året rundt bestille fjerkrækasser med forskellige udskæringer – nemt og bekvemt. Lige meget hvor i landet man bor, kan man derfor få fjerkræ leveret i en frostsikker

kasse, der sikrer frisk fjerkræ direkte til spisebordet.

Økologi er godt for miljøet – og det kan smages i kødet

Økologi er mere end fravalget af sprøjtemidler og kunstgødning. Økologi er at leve i harmoni med naturen og ikke drive rovdrift på ressourcerne. Hos os kommer det til udtryk gennem ønsket om at opdrætte fjerkræ med hensyn til dyrenes naturlige behov og velfærd. Derfor går dyrene udendørs og spiser sig mætte i saftigt kløvergræs. Det gør dyrene sunde og modstandsdygtige overfor sygdomme, og der bruges derfor ingen form for medicin overhovedet. Bedre livskvalitet og et sundt og aktivt liv giver stor smag til kødet og sikrer en saftig og mør struktur, man ikke finder andre steder. Gothenborg-fjerkræ er kendetegnet ved minimalt stegesvind. Juleanden holder derfor vægten efter at den er kommet ud af ovnen.

Stort udvalg

Lige meget om man er til kylling, kalkun, and eller

gås, så finder man det hos Gothenborg. Skovkyllingen er en helt ny race, som vi de sidste år har taget til os. Det er en sort-brun kylling, der ynder at finde sin mad i naturen. Skovkyllingerne opsøger oftest skoven i deres søgen efter føde og opholder sig næsten udelukkende i skovbunden, når de har forladt varmelampen i deres huse. Skovkyllingerne får lov at vokse sig store og saftige i 90 dage. Den lange levetid og aktive færden i skoven giver kødet en fast struktur og fantastisk smag.

Gothenborg-anden er en krydsning mellem den hvide landand og moskusanden. Den får topkarakter af kokke landet over og Gothenborgs ejer, Lone Hedegaard, mener den er speciel fordi: "Den har det perfekte fedtlag, og så har den det lidt mørkere kød som kendetegner moskusanden. Den har en helt fantastisk smag og kødstruktur, som den får lov til at bygge op gennem 14 uger på græs, hvor ænderne langsomt

Direktør Lone Hedegaard, kan ikke andet end at skue tilfreds ud over sine store flokke af økologisk fjerkræ.

Gothenborgs juleand

og naturligt vokser sig sunde og velnærede. Jeg tror folk kan smage, at de ikke har levet tæt i en stald, men har gået frit rundt på vores grønne marker”.

Gothenborgs juleænder vejer i gennemsnit 3,3 kg., og en sådan and rækker til en familie på 5-6 personer. For at få den gode smag frem i kødet er det vigtigt at anden steges langsomt ved svag varme i 3-4 timer - og gerne længere. Det garanterer at kødet bliver saftigt og mørt og smelter på tungen.

Gæs er helt specielle dyr, og det er fantastisk at have deres selskab på gården. De er rolige og fortrolige dyr, som snakker med hinanden fra tidlig morgen og resten af dagen. De har en naturlig lang levetid på næsten 6 måneder i sommerhalvåret. Gåsen er en utrolig fin spise, som næsten ikke fås bedre. Smagen er intens, saftig og mør. Gothenborgs Julekalkun er en sort Bronzekalkun, som er en langsomt voksende race. Den er særdeles god

til at fouragere i det fri og finde føde på de grønne marker og i skovbunden. Det gør bronzekalkunerne særligt velegnede til frilandsopdræt med meget plads omkring sig.

Bronzekalkunerne har i år levet i vores økologiske juletræskulturer, hvor de har været helt fantastiske til at holde kulturen ren, og kalkunerne har nydt at kunne rode i skovbunden.

Julefjerkræ på frost

Hos Gothenborg kan man kun købe fjerkræ på frost. Vi mener ikke det er sundt fornuft at lade fjerkræet gå på markerne i de kolde efterårs- og vintermåneder, og derfor slagter vi alt fjerkræet i starten af oktober og sælger det på frost resten af året.

Skal du have økologisk and, kalkun eller gås på julebordet i år? ... så skal du være hurtig! Gothenborgs økologiske fjerkræ er meget efterspurgt, og særligt op mod jul. Vil du derfor sikre dig en økologisk and, kalkun eller

gås til julebordet i år, så skal du allerede nu forudbestille på vores webshop eller kigge forbi gårdbutikken i Them ved Silkeborg og købe fjerkræet med hjem.

Julestemning som i gamle dage

På Gothenborg elsker vi julen – og hvert år danner gården rammen for et traditionelt julemarked, som emmer af julehygge. Julemarkedet finder sted i den sidste weekend i november og første weekend i december og bringer med garanti hele familien i julehumør. På markedet kan man finde kreative stande med dygtige husflidsfolk, som sælger smukke håndlavede ting. Gothenborgs kor synger julen ind med julesange og julemanden kommer kørende på sin røde traktor og tager børnene med på halmloftet til hygge og julehistorier.

Julemarkedet på Gothenborg emmer altid af en varm julestemning, og mange benytter mar-

kedsdagene til at afhente deres julefjerkræ. Samtidigt er det muligt at supplere juleindkøbene i gårdbutikken med en god økologisk kirsebærsauce, hjemmelavede julesmåkager og julens øvrige krydderier og råvarer.

”Julemarkedet er en travl og hyggelig tid – og noget vi bestemt ikke kan undvære på Gothenborg. Det hører sig ligesom til, og det er også rart at kunne få en sludder med vores mange kunder” afslutter gårdejer, Lone Hedegaard.

**www.gothenborg.dk
lone@gothenborg.dk
Tlf. 20 43 80 14
Gothenborgvej 3,
8653 Them**

Om skovkylling, læs også:
<http://icrofs.dk/aktuelt/nyheder/nyhed/artikel/attraktive-udearealer-oeger-oekologiske-kyllingers-aktivitet/>
eller Økologi & Erhverv 1. juli 2016.

Solhjulet

Danmarks bedste økologiske spisekammer

Om en dansk fødevaregrossist

Solhjulet har mere end 40 års erfaring med køb og salg af økologiske og biodynamiske fødevarer. Hos os kan du altid regne med at varerne som minimum er økologiske. Vi prioriterer årstidens danske råvarer, når det er muligt, herefter nordiske, europæiske og slutteligt fra hele verden, da vi ønsker at tilbyde totalsortiment året rundt. Vi kender vores leverandører rigtig godt og har personlig dialog med dem alle. Vi lægger nemlig også stor vægt på fair afregning, bæredygtighed og miljøhensyn.

Solhjulet er 100 % danskejet. Vi beskæftiger os udelukkende med økologi og vi leverer til mange forskellige

brancher lige fra økologiske helsekostforretninger, gårdbutikker og supermarkeder til institutioner, kantiner og fine gastronomiske restauranter. Vi har noget for enhver smag og pengepung.

Mangfoldighed giver smag på tallerkenen

Vi gør en kunst ud af at finde rige smagsoplevelser og bruger altid vores smagsløg i jagten på leverandører med sans for nuancer. Danskere (og ikke mindst den gastronomiske verden) vil i stigende grad have høj kvalitet og råvarer med smag. Derfor har Solhjulet et fintmasket net af store som små økologiske og biodynamiske avlere og producenter.

Økologi er ikke nødvendigvis dyrere, men smagen er ofte

mere intens, og det gør varen mere drøj, så man kan nøjes med mindre. Vi har et tæt netværk af små lokale avlere og henter gerne mindre portioner, så vi har de små unikke produkter som vild rucola, brændenælder, ærteskud, lakridstimian, portulak og ræddiker mv. Foruden de mange spændende specialiteter, bugner vores sortiment af alt i frugt- og grønt, et kæmpe saftprogram, meget bredt udvalg af oste, olier, krydderier ... og meget meget andet ...

Dansk smag

Solhjulet prioriterer det brede udvalg. Over en sæson kan vi have 14 forskellige sorter gulerødder, 24 sorter tomater og 34 slags danske æbler. Danske æbler er meget sårbare, så

dem er der ikke så mange af, men vi henter dem ind for at kunne levere den dejlige frugt i alverdens smagsnuancer, søde, sure, kraftige og saftige. Vi finder også nye avlere, der leverer 'gamle sorter' som f.eks. det fornemme spiseæble James Grieve, som kun kortvarigt er i sæson, når det lige passer med årstiden. Dette er navngivet af James Grieve i Edinburgh og prisbelønnet af det Kongelige Engelske Haveselskab i 1897. Et æble som med sit gullige frugtkød er saftigt og velsmagende – også brugt som madæble i marmelader.

En af Solhjulets forarbejdede varer er det økologiske mel. I alle vores leveår har vi samarbejdet med Aurion og anbefaler deres mel ud fra deres tilgang til

økologi. Aurion går ikke på kompromis med kvaliteten. De går tangenten helt ud og fravælger konventionel svinegødning på markerne. Deres sortiment er bredt og kornet forarbejdes unikt. Melet males på stenkværne, hvilket giver brødet den gode smag vi kan lide.

Fra grød til dessert

Solhjulet er med på grødtendensen og har fornylig fået 3 varianter i eget brand ind i sortiment: 4-kornsgrød, 5-kornsgrød og en glutenfri udgave med højt proteinindhold fra ekstra meget boghvede. Grøden kan spises på traditionel vis evt. med en smørklat eller et drys af frugt- eller nødder efter eget valg. Men man kan også tænke anderledes og bruge grød i f.eks. et

dessertbrød, hvor den færdigkogte grød tilsættes mørk chokolade og tørrede tranebær. Røres sammen til chokoladen er smeltet og kommes i en smurt, aflang form og afkøles. Den kolde 'chokoladegrød' kan nu vendes ud af formen, skæres i skiver og anrettes med frisk frugt, flødeskum og pynt med mandelflager.

Kan du lide økologisk slik? – eller er du mere til gulerødder?

Solhjulet leverer faktisk det hele, men i en travl hverdag kan det være godt med lidt sødt til ganen, og det kan vi nu tilbyde med god økologisk samvittighed. Solhjulets slikserie indeholder autentiske råvarer såsom økologiske frugtsafter, uraffineret rørsukker, lakridsrod, lakridspulver,

skummetmælksyoghurt samt naturlige farvestoffer udledt af frugt- og planteekstrakter. Produkterne indeholder ingen kunstige smags-, farve- og tilsætningsstoffer, og der findes varianter uden laktose og gluten samt også et par veganske varianter. Med disse produkter, kan du nyde en skål slik med lidt bedre samvittighed.

Solhjulet blev grundlagt i 1972 og er efterfølgende vokset i takt med omverdens stigende interesse for biodynamiske og økologiske fødevarer. I 2013 blev virksomheden en del af HCH Gruppen, som med en historie, der går tilbage til 1891 har dybe rødder og erfaring med distribution af føde- og produktionsvarer indenfor såvel catering som bageri.

HCH Gruppen er et privatejet familiefirma, hvor tredje generation for nylig er indtrådt.

**Solhjulet A/S
Priorsvej 31
DK 8600 Silkeborg
Tlf. +45 86 68 64 44
www.solhjulet.dk
info@solhjulet.dk**

Grøn Familie Festival og Grøn Kirke

Ligesom sidste år deltog Grøn Hverdag i Sankt Jørgensbjerg kirkes grønne familiefestival, et sjovt og inspirerende bydelsarrangement i Sankt Jørgensbjerg, som løb af stablen d. 3. september kl. 13-16. Enkeltpersoner, foreninger og kirken er gået sammen for at skabe en dag, hvor børnefamilier og alle andre kan hygge sig med masser af boder, oplevelser og musik og på en afslappet og hyggelig måde blive inspireret til og oplyst om bæredygtig adfærd. I 2014 startede festivalen ud fra kirkens ønske om at sprede glæde og ansvarlighed i vores forhold til naturen. I dag har det udviklet sig til et mangfoldigt bydelsarrangement med boder, lege

og musikalske indslag. Grøn Hverdag informerede om "mærkejunglen". Vejret var fint og der var tydeligt flere besøgende end sidste år. Interessen for vigtigheden af at passe på vores jord er voksende. Lignende begivenheder foregik også andre steder i omegnen.

Andre deltagende var blandt andet: Danmarks Naturfredningsforening, FDF, Biavlerforeningen, Svanholm, Hesselbjerggaard, Base 4000, Rørmosens Håndarbejdsklub, Sønderlundskvarterets Idrætsforening.

Danmark er opdelt i 10 stifter. Der er i øjeblikket 171 grønne kirker i Danmark, herunder 43 i Roskilde Stift

Her er et udsnit af aktiviteterne:

- Smag lokalproducerede fødevarer
- Klap et dyr og oplev det helt tæt på
- Lær om økologisk havebrug
- Gå på opdagelse i loppemarkedet
- Lege gamle og nutidslege
- Kig med i insekternes forunderlige verden
- Lav kreative ting af naturens mange muligheder
- Bliv klogere på økologi- og miljømærker

Læs om Grøn Kirke

www.gronkirke.dk

Grøn Hverdags boden

Indgangen til festivalpladsen

Kreative nørdler foran sognegården

Grøn Hverdag's bod med præst

Bog anmeldelse

Ilse Friis Madsen

Hvad skal vi med landbruget? (Moderne Ideer, nr. 01)

Jørgen Steen Nielsen

Bog, hæftet Informations Forlag

90 små sider

Pris 50 kr.

Hver dag lukker to danske landbrug. Fremskriver vi udviklingen, er der om godt et årti én enkelt industriel landbrugsgigant tilbage i Danmark.

Dansk landbrug er fanget i en dødsspiral, hvor landmænd presser be-
driften, jorden og økonomien til bristepunktet. Konkurserne står i mens
fødevarekvaliteten og dyrevelfærden lider. Men der er alternativer,
viser Jørgen Steen Nielsen. Nøgleordet er fællesskab – nye produktions-
fællesskaber, nye ejerskabsformer, nye samtaler mellem land og by.

Bog anmeldelse

Jørgen Martinus

Sprogets magt – magtens sprog

John Holten-Andersen

Forlaget Hovedland 2016

232 sider

Pris 249,95 kr.

Forfatteren har i mange år arbejdet med miljø professionelt og som
aktivist. Med denne bog går han langt tilbage i menneskehedens hi-
storie for at finde årsager til vores prekære situation på miljøområdet.
Det er udviklingen af sproget som er roden til problemerne.

Overgangen fra det talte til det skrevne sprog er vigtig. Talen er mere end ordene. Vi
får mange informationer gennem den talendes fagter og ansigtsudtryk. Frem til et
halvt årtusind før vor tidsregning var fortælling mundtlig. Udviklingen af skriftsprog i
det østlige middelhavsområde baseret på lydtegn og græsk filosofi, der skelner form
fra substans eller om man vil ide fra virkelighed eller ånd fra materie og udviklingen af
talsystemet til matematik som skiller kvalitet fra kvantitet er første trin i processen.
Trin to er opfindelsen af bogtrykket. Frem til Gutenberg var mangfoldiggørelse
af tekster håndarbejde. Skrivning og læsning var forbeholdt en lærd klasse af
præster og administratorer, som kommunikerede budskabet mundtligt til
den store offentlighed. Med udbredelsen af trykt materiale og læsekundskab
mistede teksten sin lyd og tone og blev kun et abstrakt billede, en idé.
Trin tre baserer sig på opdagelsen af elektricitet, som muliggør elek-
tronisk, nu digital verdensomspændende kommunikation.

I dag er mange mennesker, i det meste af deres vågne tid optaget af farveklatter på
firkantede skærme af forskellig størrelse. De er fjernt fra virkeligheden. JH-A mener,
at kuren er igen at mærke kroppen via manuelt arbejde og kontakt med naturen.

KALENDER – GRØNNE ARRANGEMENTER

OPLEVELSER, IDEER OG INSPIRATION

København

Folkesundhedsgastronomi

Mandag den 16. januar kl. 19-20.30. Foredrag v. fødevareideolog Birgitte Escherich som har mange års erfaring som debattør og rådgiver i fødevareerhvervet. Hun arbejder for et fødevaresystem, der understøtter bæredygtighed og langsigtet udvikling. Birgitte har praktisk erfaring med opbygning af fødevarebutik med lokale råvarer i tæt samarbejde med avlere og bønder. Med hverdagsspisested, ugentligt folkekøkken og takeaway-bar med mad af råvarer, der skulle opbruges.

Peru set med Verdensmål

Tirsdag den 24. januar kl. 19-20.30. Foredrag v. biolog Lars Clark om hvilke af FN's 17 nye verdensmål der er særligt relevante i Peru. Lars har et indgående kendskab til landet.

I morgen

Onsdag den 25. januar kl. 14. Grøn Hverdag og Foreningen KulturNet viser den franske klimafilm 'Demain'. Filmen fortæller om hvordan mennesker i alle dele af verden gør deres dagligdag mere bæredygtig. Sted: Kulturhuset, Tomsgårdsvej 35, København NV.

Landbrug i Grønland

Tirsdag den 7. februar kl. 19-20.30. Marie Natuk fortæller om landbrug og gartneri i Grønland og hvilke muligheder klimaændringerne giver. Marie er vokset op på et landbrug nær Qaqortoq

(Julianehåb) i Sydgrønland og arbejder nu som frivillig i Københavns Skolehaver.

FN's 17 Verdensmål

Lørdag den 11. februar kl. 10 - ca. 16. Grøn Hverdag og Agendaforening Nordvest afholder seminar om FN's nye bæredygtighedsmål.

Miljøvenligt forbrug

Tirsdag den 21. februar kl. 19-20.30. Bryan Traum, indehaver af økobutikken EcoEgo med et nøje gennemtænkt sortiment af miljøvenlige varer i mange kategorier fortæller om sin forretningsmodel, og vil fremvise en del af sine varer som eksempler.

Foredragene er i Karens Hus, Bispebjerg Bakke 8, København NV. Tilmelding: Jørgen Martinus, martinusmail@gmail.com, tlf. 2888 0252.

Roskilde

Generalforsamling

Tirsdag den 17. januar kl. 19 - 21.30 afholder Grøn Hverdag i Roskilde og Omegn sin generalforsamling i Byens Hus på Stændertorvet i Roskilde. Aftenen indledes med et foredrag, herom senere på www.gronhverdag.dk. Alle er velkomne til foredraget. Gratis entre. Generalforsamlingen er for medlemmer og starter 20.30. Der serveres et glas rød/hvidvin samt kaffe og te. Tilmelding, helst på email – ilse@friis.mail.dk, ønskes af hensyn til planlægning.

LANDSGENERALFORSAMLING

Ordinær generalforsamling i

Landsorganisationen

Grøn Hverdag

søndag den 19. marts kl. 15.

Nærmere om sted og hvad

der ellers skal ske på

www.gronhverdag.dk.

Boganmeldelse

Jørgen Martinus

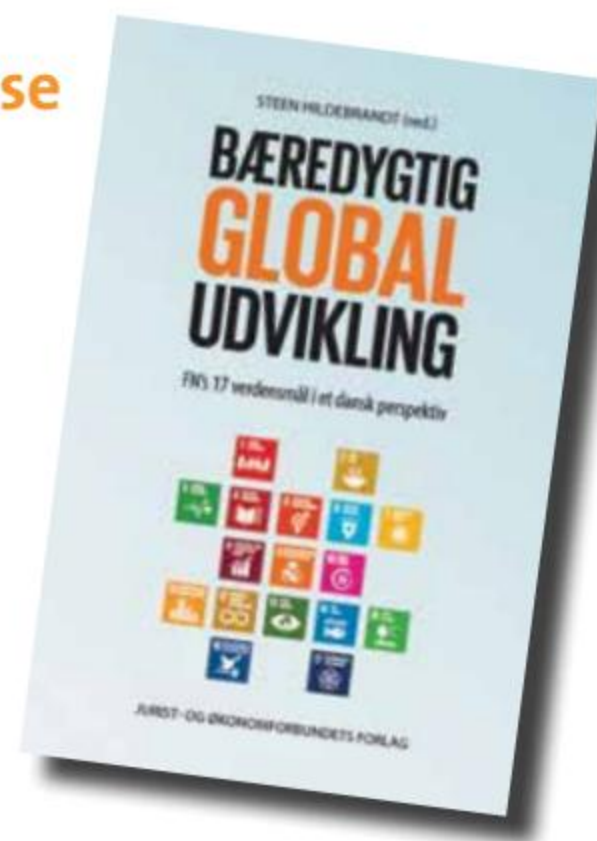
Bæredygtig global udvikling

FN's 17 verdensmål i et dansk perspektiv
Steen Hildebrandt (red.)

Jurist- og
Økonomforbundets
Forlag 2016

496 sider
Pris 200 kr.

Bogen gennemgår de 17 udviklingsmål FN vedtog i 2015 og som skal realiseres frem til 2030. Udfordringerne for at virkeliggøre dem belyses internationalt og set i dansk sammenhæng. Danmark er på forkant på nogle områder, men bestemt ikke alle. Det fremstiller bogen helt klart. Udviklingen frem til september 2016 er med! Bogen har et appendiks som resumerer målene og deres delmål. Det giver et godt overblik før, under og efter læsning af de enkelte kapitler.

Se alle arrangementer på www.gronhverdag.dk

LOKALE KONTAKTPERSONER

GIV MILJØET EN HÅND - HVER DAG

KREDSFORMÆND

ALBERTSLUND

Lars Clark
☎ 43 62 06 82
clark@tdcadsl.dk

BRØNDBY

Jan Halberg
☎ 60 66 00 58
jan.halberg@gmail.com

KØBENHAVN

Jørgen Martinus
☎ 28 88 02 52
martinusmail@gmail.com

ROSKILDE & OMEGN

Ilse Friis Madsen
☎ 40 42 19 39
ilse@friis.mail.dk

SORØ & OMEGN

Dorte E. Nielsen
☎ 24 60 02 61
soroelot@stofanet.dk

SYDJYLLAND

Fritze Lundstrøm
☎ 75 50 86 00
fritze@live.dk

ØVRIGE KONTAKTPERSONER

BORNHOLM

Ernst Holz Hansen
☎ 27 51 43 56
holzhanse@mail.dk

ESBJERG

Erik Madsen
☎ 75 10 17 06
erik-m@bbsyd.dk

FREDERICIA & VEJLE

Annemette Bargum
☎ 60 62 54 43
annemette.bargum@gmail.com

FURESØ

Karen Strandesen
☎ 31 15 15 57
karen@strandesen.dk

GRIBSKOV

Kirsten Gamst
☎ 48 79 76 50/ 21 43 63 62
kirsten.gamst@hotmail.com

GØRLEV

Allan Diehl
☎ 35 26 24 30

HELSINGØR

Aase Hornbæk
☎ 48 41 63 41
aasehorn@gmail.com

HERLEV

Lone Fosdal
☎ 44 91 33 86/ 26 25 33 86
lone@fosdal.dk

HØJE TAASTRUP

Knud Anker Iversen
☎ 50 12 68 68
mec@mec-ht.dk

KØGE

Marianne Mark
☎ 29 33 99 78
marianne@detgroennehus.dk

LOLLAND & FALSTER

Dion L. Gornitzka
☎ 30 22 65 70
mailtildion@gmail.com

LYNGBY-TAARBÆK

Henriette S. Kristensen
☎ 26 17 50 58
marts2300@hotmail.com

MØN

Krista Steffensen
☎ 55 81 20 81
info@liselundslot.dk

NIVÅ

Marianne Birk Olsen
Tlf. 40 22 33 27
marianne.birk.olsen@gmail.com

NORDFYN

Mogens Godballe
Tlf. 63 85 01 93
mogens@nfhs.dk

RANDERS

Rita Nørregaard
☎ 30 26 72 87
rita.noerregaard@hotmail.com

RINGKØBING-SKJERN

Birthe Toft
☎ 23 44 95 94
oeko@vestjyllandshojkskole.dk

SLAGELSE

Karen-Lisbet Jacobsen
☎ 22 93 18 02
klj@karen-lisbet-jacobsen.dk

VEJEN

Gerda Iversen
☎ 20 68 47 20
gerdaiversen@gmail.com

BESTYRELSEN:

Jørgen Martinus, formand, redaktør, repræsenterer Grøn Hverdag i Dansk Folkeoplysnings Samråd. Bestyrelsesmedlem i Agendaforening Nordvest.
Tlf. 2888 0252, martinusmail@gmail.com

Henriette S. Kristensen, næstformand, kontaktperson i Lyngby.
Tlf. 2617 5058, marts2300@hotmail.com

Lars Clark, kasserer, repræsenterer Forbrugerrådet i Forbrugerankenævnet, Ankenævnet for Dyr læger og Arbejdsgruppe for Telestyrelsen.
Tlf. 4362 0682, clark@tdcadsl.dk
Grøn Hverdag er repræsenteret i Albertslund Kommunes Grønne Udvalg

AFSENDER: GRØN HVERDAG, BISPEBJERG BAKKE 8, 2400 KØBENHAVN NV

gronhverdag.dk

Grøn Hverdag

Bestil via hjemmeside eller mail@gronhverdag.dk :

Medlemskab 1 x 4 blade	250 kr.
Abonnement 1 x 4 blade	200 kr.
Firma-abonnement, lille 10 x 4 blade	500 kr.
Firma-abonnement, stort 20 x 4 blade	1.000 kr.

Indbetaling på reg.nr. 9860 konto-nr. 0000 618209 eller gironr. 717-7224 med angivelse af afsender (navn eller medlemsnummer)

STØTTEBELØB modtages med glæde på samme konti